

XII. ÉVFOLYAM.
1922

DECEMBER
MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
KÖZEPÉN.

ART ES JÖVO

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SZADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.
AZ ORSZÁG KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

Szörme-kabátok BREITFELD SZÜCSNÉL

igen jutányosan IV., VÁCZI-UTCA 10. SZÁM.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Frisch Ármin: Dániel	363	Per Jenő: Nyitány (Vers)	378
Avigdor Feuerstein: Ima	365	— — Bibliák bölcsőjén (Vers)	378
Telekes Béla: Dávid király XXVII. zsoltára	366	— — Hajó orrán (Vers)	378
Cholnoky László: Száz aranypéztörténete	367	Ujstíliú Jahrzeittáblák	379
Ábrahám Kálmán: A jiddis dráma (Paul Paratoff, Ben Zur)	372	Ujvári Péter: A nászéjszaka	380
Kiss Arnold: „Herceg, hátha megjön a tél is	374	Dr. Groszmann Zsigmond: A félszázados zsinagóga	381
Manuello: Isten lásd. (Vers)	376	Bialik: Birchat Am. (Áldás, Héber dal) ..	381
Visszatérés Palesztinából. (Per Jenő levele)	377	Grünwald Lipót: Hanna szomorú históriája	382
Per Jenő: Két helyen — sehol (Vers)	377	Bródy László: Ne bánthatok (Vers)	386
— — Harangszavak (Vers)	377	Krausz Andor: Zsidó sírköztípus	387
— — Tengerparton (Vers)	378	Manuello: Tudnék én is (Héber vers)	389
— — A rög akarata (Vers)	378	Csanádi László: Az elvarázsolt asszony ..	390

KRÓNKA ÉS SZEMLE

Negyvenöt miniatűr. Révész Béla új könyve:		Alpár Gitta	396
Nösomele	393	Singer Bernát Szeretetház	396
Mire vágyik a zsidó?	394	A nyitrai „Aharath Cijon”	396

ILLUSZTRÁCIÓK

Le-Brun: Jefte leánya. (Műmelléklet)	361	Névtelen sír a kismartoni temetőben	387
Bach N. R.: Dávid Góliát fejével	366	Fr. Rösel T. Dávid sírköve. 1723	388
Wittig A.: Hagár és Ismael	367	Salman b. Wolf Jeiteles ha-Lewi Austerlitz sírköve. 1725	388
Riedel A.: Judith	368	Jehuda Löb b. Pinches Chasan sírköve. 1695	389
Girolamo Romanino: Judith	369	Fr. Hendl T. Löb sírköve. 1723	390
Veronese Paolo: Judith	371	Moses Jakob Koppel b. Zebi Hirsch sírköve. 1790	391
Weinles I.: Egy kis melegítő	373	Juspa b. Jesaia Jehuda Nikolsburg sírköve. 1819	392
— — Öregek	373	Isak b. Abraham Spitz sírköve 1754	392
— — Hontalanok	374	Somogyi Kató, a „Sulamit” egyik szerepében	395
— — Egy szippantás	375	Beck Ida, a „Sulamit” címszerepében	395
Per Jenő három arcképe	377	König Ilus, a „Sulamit” egyik szerepében..	395
Ujstíliú Jahrzeittábla	379	Eckstein Aranka mint Abigail	395
Lilien rajza; Izrael neve egy egyiptomi piramison	382	Alpár Gitta	396
Paleszinában	384		
Paleszinában	385		

Dávid és Kanitz *angol és francia női ruha divatterem Budapest, IV., Gerlóczy-utca 11*
Ruhákat hozott kelméből is készítünk. Telefonszám 169-04

SZÖLLŐSI ÉS KÁLMÁN **Selyem- és szövet-**
ÁRUHÁZÁBAN
BUDAPEST, IV., HAJÓ-UTCA 16.
(Sütő-utca sarok.) **különlegességek feltűnő olcsó árban.**

LE-BRUN: JEFTHAS TOCHTER.

Beilage des Mult és Jövő.

LE-BRUN: JEFTE LEÁNYA (FIRENZE UFFIZI).

A Mult és Jövő 1922 decemberi műmelléklete.

LE-BRUN: LA FILLE DE JEPHTE.

Supplément de Mult és Jövő.

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XII. ÉVF., 1922. DECEMBER.

DR. FRISCH ÁRMIN: DÁNIEL

biblia 24. könyvének harmadik csoportjában — a Szentiratokban, — minden egyes könyv annak az izgatott érzésnek a szülöttje, amely a zsidó nemzet megszűnése utáni első századokban a zsidó lelkeken és zsidó szíveken uralkodott. A tömegaggódomak és a tömegremények, a félelmek és izgalmak mind egy pont körül csoportosulnak: *mi lesz a zsidó nép sorsa?* És ez az izgatottság nemcsak a vezetőkön, a szellemi előkelőségeken uralkodik, hanem uralkodik a nép minden legegyszerűbb fián is. Az egész irodalmat ez a kérdés bilincseli le, az egész gondolkodást ez a kérdés veszi munkába. A lelki emelkedettségek és lehangoltságok, az elmélkedés, a bölcselkedés, a meseszöveg, a fantázia, a költészet és minden amit emberi agy és szív termelhet: megilletődik egy probléma keletkezése közben. Ez a probléma pedig az: *mi lesz a sorsa a nemzeti lététől megfosztott zsidóságnak? Nevelhető-e a zsidó nép mostani helyzetében, mikor sem nemzeti, sem vallási centruma nincsen, olyanná, aminőnek a zsidó vallás nevelése, a zsidó vallás tanításai, a zsidó vallás megfogalmazói, aminőnek a tóra, a próféták látni akarták volna? Egyáltalán van-e valamelyes érték a zsidóságnak — tanításaiban és embereiben egyaránt, — amiért ezt fáradozások, lemondások, nélkülözések, elszigeteltségek és elszigetelődések árán is meg kell óvni az örökkévalóságnak? Lesz-e ennek a megóvni akarásnak fogantaja? Van-e a történet menetében valami, ami a zsidó nevelést támogatja, ami a zsidó gondolkodás számára a megértést előkészíti? Van-e az ember vallási és erkölcsi szerkezetében valami, ami megláttatja az emberiség haladását abban az irányban, melyben a zsidó világlátás látja? Igazán megvalósulnak-e a prófétai remények, hogy az emberiség erkölcsi belátásának növekedésével a lelkekben tudatossá válik Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, hogy a*

szívekben megfogamzik az érzés, hogy csak Jeruzsálemben hirdették az örök igazságot? Meglesz-e ez valamikor és ha igen, mikor? Mikor jön a Messiás?

Ebben az izzó hangulatban, ebben a forró igazságkeresésben született meg Dániel könyve. A babiloni fogság óta lázas munka folyik a zsidó nép lelkeiben. Az írók, költők és historikusok idegszálaiban egységes képpé alakulnak a mélységekből fölhatoló rezgések és az agyak munkához fognak, hogy az intenzív látásokat megérzéskítsék, hogy a belső hitet a történeti eseményekben is megláttassák, hogy a névtelen érzéseket szavak formáiba öntsék. És ebben a lankadatlanban nincsen elfáradozás, nincsen megpihenés, nincsen megfelejtkezés. Mindenre gondolnak, amivel a zsidó eszményiséget szolgálhatják. Mialatt az úgynevezett chochma-irodalomban arra mutatnak, hogy az Egyisten megérzésében élő ember mindig megtalálja a harmónikus kapcsolatot a maga egyéniségében és megtalálja a kapcsolatot az embertársaival és a bajokban és szenvedésekben is mindig azok az erők nőnek és sarjadoznak a lelkében, melyek egy tökéletes és szépen átélt életnek a tényezői — azalatt történeti emlékezeteikből előveszik azokat az eseményeket, amelyekkel reá mutatnak, hogy Izraelt akkor, amikor az ő ősi, átörökölt és átérzett eszményiségét a való életbe átvitte, munkájában sem az ellenség gáncsvetése, sem a hozzátartozó kicsinyeskedése nem akadályozhatta. Előveszik Rúthot és felelevenítik a történetét annak igazolására, hogy a zsidó környezet megihlet és megnemesít. Előveszik Eszter történetét annak igazolására, hogy a történet szeszélyei között olyan szeszélyek is vannak, melyek igazságot osztanak. Megírták Ezra és Nehémia történetét, hadd lássák, milyen fáradozások és milyen nehézségek dacára tudta a zsidó nép a maga közösségi életét szervezni és hogy munkálkodott azon, hogy az egész gyülekezetet egyénenkint átalakíthassa és képessé tegye Isten birodalmának megteremtésére. És elővették Dániel történeti alakját is, hogy az ő életén és mű-

ködésén is meglássák az Egyisten hitének nagy felemelő erejét.

Dánielt a babiloni fogságban működő Ezékiel próféta három ízben említi. Noé és Jób mellé emeli őt, mint olyan férfiút, akit az igazsága minden körülmény között megmentene és úgy is állítja oda, mint akinek bölcsessége előtt a titkok megnyílnak. Az a könyv, melynek Dániel a hőse: *Dániel könyve*. Dánielnek azzal az életével foglalkozik, melyet Babiloniában, Nebukadneczár király udvarában eltölt. Elmondja pedig Dániel történetét azért, mert igazolni akarja, hogy a zsidó ember a maga vallási szabványai szerint is élhet mindenütt és hogy nem igaz az a kifogás, hogy a zsidó ember csak zsidó egyénisége feláldozásával érhet el magasabb rangot és illő megbecsülést. *Azok az akadályok, melyeket itt egyesek hangoztatnak, nem akadályok.* Komolyan sohasem árt senkinek az ő zsidósághoz való ragaszkodása, még a zsidó formákhoz való ragaszkodás sem. Még azoknak a törvényeknek betartása sem, melyeknek követése idővel csak a történeti erősséget szolgálják. Igaz zsidó, amikor az ő zsidó egyéniségét azzal akarja óvni, hogy híven ragaszkodik még ahhoz az étkezési módhoz is, melyet őseitől megszentelt örökségként kapott, az a zsidó ezt a megihletett életmódját bátran követheti, azért nem lesz neki bántódása. Sem testi, sem lelki bántódása. Az ő zsidó életmódja még a királyokat sem tartja vissza attól, hogy a zsidóhoz forduljanak, amikor a zsidó az ő istenihlette tehetségével segítségére lehet.

Dániel a jeruzsálemi harcok idejében babiloni fogságba kerül. A király parancsára egynéhány arra való előkelő zsidót kiválasztanak és kiképzik őket udvarszolgálatra. Az így kiválasztott zsidó előkelőségek között van Dániel és három társa: Chananja, Misael és Azarja. Környezetüknek és a jövőben elfoglalandó állásaiknak megfelelően zsidó neveiket babiloni nevekre cserélik fel, de zsidó életmódjukkal az étkezésben sem hagynak fel. Inkább főzelékekkel élnek, de húshoz nem nyúlnak. A kamarás tudja, hogy a király nagy súlyt helyez kedvenceinek egészséges arcszínére, de beleegyeznek abba, hogy Dániel és három társa a maga módja szerint étkezzenek. Kiképzésük után a király elé kerülnek. A király nem is ügyel a bemutatottak arcszínére. Ami azonban a figyelmét megragadja, ez a négy férfiú nagy tudása és bölcsessége, amely sokszorosan felette áll a babiloni írástudók és bölcsek bölcsességének.

Igy int a könyv Dániel példájával a zsidó vallási életmódban való kitartás mellett még akkor is, ha holmi szegénylösség azoknak megszegésére int. Dániel példáján akarja megmutatni, hogy semmiféle úgynevezett észszerű okok nem támogatják a zsidó életmódot ellenző felfogásokat. Igaz ember nem engedi, hogy őt és az

ő emberi értékét azért ítéljék meg rosszul, mert lelke mélyébe vésődött egy vonzódás, egy leküzdhetetlen vágy, még azokat a formákat is követni, amelyekkel az ő ősei népi egyéniségüket megóvták. Az ember értékét abból kell megítélni, hogy miképpen nyilatkozik meg az ő lelkében az Isten, miket láttat vele az ő Istene. Aki imádkozik, ha elmélyül az Isten átérzésébe, ha felemelkedik az Isten megértésének magasságáig, akkor a világ nagy egyetemének történeti menete a maga titokzatos rugóiban megnyílik előtte és valóságosan áll előtte a jövő végtelen útja. Aki az ember álmaiban és öntudatlan érzéseiben is meglátja az Istennek láthatatlan irányítását egy tökéletes világegyetem felé. Ez hat, ez nevel, ez változtatja meg az embereket és ez kényszeríti őket Isten elismerésére.

És Dániel példáján buzdítva a róla elnevezett szentírási könyv bemutatja, hogy a zsidóság *nemcsak formákban üt el* a többi nép vallási formáitól, hanem a lényegben is. Az ő lelkében *másképpen él, másképpen működik* az Isten fogalma. Mikor neki a király álmát meg kell fejtenie, őt intuitív erkölcsi látása vezeti. Ő nem jósol, ő vele az isteni bölcsesség felismerése tudatja, hogy *„Te, oh király, láttad vala s ime egy hatalmas szobor. Ez a szobor nagy volt és fénye kiváló, előtted állt és ábrázata félelmetes. Az a szobor — feje jó aranyból, melle és karja ezüsből, hasa és csipői rézből; combjai vasból, lábai részben vasból s részben agyagból. Láttad vala, míg leszakadt egy kő, de nem kezek által és a szobrot megütötte vas- és agyaglábain és összemorzsolta azokat. Legott összemorzsolódott egyszerre a vas, az agyag, a réz, az ezüst és az arany és olyanná lettek, mint a polyva a nyári szérükből és elhordta azokat a szél és semmi nyomuk nem találtatott, a kő pedig, mely megütötte a szobrot, nagy hegyé lett és betöltötte az egész földet.”* Ha az Isten királyokat álmodtat, nem álmodtathat velük mást, mint örök igazságokat. Azt, hogy Babiloniát, Médiát, Perzsiát, a macedon-görög s diadochok uralmát felváltja olyan királyság, *„mely örökkéig el nem pusztul és melynek uralma más népre nem hagyatik . . . de ő fenn fog állni örökre, amint hogy láttad, hogy a hegyből leszakadt egy kő nem kezek által s összemorzsolta a vasat, a rezet, az agyagot, az ezüstöt, az aranyat. A nagy Isten tudatta a királlyal azt, ami azután lesz.”* Ő tudja, hogy az Isten intései mindenkinek szólnak és hogy az Isten a királyok megdöntésével és megteremtésével újmutatást nyújt a föld hatalmasainak, mint kellene alapjaikat megszilárdítani és hogy annak a birodalomnak van csak örök fennmaradása, melyet Isten alapít. S bármilyen messze álljon Dániel gondolkodása Nebukadneczárétól, Nebukadneczár megérti és felfogja a szót, mert — úgy mond — *való igaz, hogy a ti Istenetek, az Iste-*

nek Istene és királyoknak ura és titkok feltárója, mivel fel tudtad (t. i. Dániel) tárni ezt a titkot“.

De Dániel világszemléletében és világfelfogásában annyira zsidó, hogy ő a király iránti tiszteletét nem tudja pogány módon értelmezni. Hiába állítják fel a király aranszobrát és hiába kényszerítik az embereket tűzhalál fenyegetések között a szobor előtt való tisztelgésre: Dániel nem hajt térdet. Dánielnek a szigorú büntetések dacára sem esik bántódása. Sem neki, sem három társának. A zsidó nép izgatott hangulata költőileg kiszinezi Dánielnek ezt a csodaszerű megmenekvését. Őt is a tűzkemencében látja, amint ez akkor Babiloniában szokásos büntetés volt. Szintúgy kiszinezi Dániel működésének nehézségeit Dárius alatt, mint hivataltársai mindenben gáncsot vetnek neki s minthogy tisztessége és szellemi fölénye minden vádat lepattant róla, vallásos érzésében hurkot vetnek a nyakára. Oroszlánbarlangba dobják, de itt sértetlenül kikerül.

Dániel nagyságát mégis elsősorban az ő világszemlélete igazolja, amikor állandóan valahányszor alkalom kínálkozik, hirdeti, hogy a világ menetét egyedül Isten irányítja és ami történik haladás és előkészület egy jobb és boldogabb korra. És a tények neki adnak igazat. Nebukadneczar a maga sorsán tapasztalja, mert az ő tehetetlensége nyilvánvalóvá lett neki magának is, midőn Isten őt, a leghatalmasabb királyt, nemcsak koldussáig, hanem az állatiasáig lealacsonyította. A király Babel palotáin sétál és azt mondja: „*Nemde ez a nagy Babel, melyet én építettem királyi székvárosomnak erőm hatalmával s díszem dicsőségére! Még a király szájában volt a szó és hang szállt le az égből: Neked mondják, oh király, uralmad eltávozott tőled. S az emberek közül kiűznek téged s a mező vadjával lesz lakásod. fűvel, mint az ökröket etetni fognak téged.*“ S igazat adnak neki a tények Bélsaczár lakomáján, amikor ő egyedül érti a titokzatos kéz írását: a *Mené, mené, tekél ufazint*.

Dánielnek, akit Ezékiél próféta azzal jellemez, hogy *semmi rejtelmes előtte nem homályos*, ezt a tehetségét a könyv szerzője már úgy értelmezi, hogy vele láttatja az ő napjáig történt eseményeket. Bélsaczár, Dárius és Cyrus idejében látomásai vannak, amelyekben Perzsia utolsó királyától a makkabeusi harcokig minden részletet előre lát. Szeretné megfejteni a megváltás idejét és miután Gabriel feltárja neki a jövőt, a következőkben végzi a látomásairól való jelentéseket: „*S abban az időben támad Mikhaél, a nagy vezér, aki mellettünk áll a te néped fainak és léssen szorongatás ideje, milyen még nem volt, amióta nemzet létezik, egészen addig az ideig. És abban az időben meg fog menekülni a te néped, mindenki, aki fölírva találta a könyvben. És sokan a föld porában alvók*

közül föl fognak ébredni: ezek örök gyalázatra, örök undorodásra. De a belátók fényleni fognak, mint az égboltozat fénye s azok, akik sokat igazságra visznek, mint a csillagok mindörökké. Te pedig, Dániel, zárd el a szavakat és peccétd le a könyvet a vég idejéig . . . Meddig a csodák vége? . . . Egy időszak, két időszak s egy félnek multáig . . . Én hallottam ugyan, de nem értettem meg és mondtam: Ki ezeknek utódja? Mondta: Menj, Dániel, mert bezárva, lepeccéttelve vannak a szavak a végnek idejéig. Boldog az, aki vár és megéri az ezerháromszázharmincöt napot. Te pedig menj a vég felé s nyugodni fogsz és fel fogsz támadni sorsodra a napok végén.“

Dániel könyve mint vallási korrajz is igen érdekes. Letükröződik benne a zsidó nép vallásos hangulata és erős hitbeli forrósága a makkabeusok idejében (mert hiszen akkor keletkezett). Amit ez a könyv Dánielben lát, tulajdonképpen a jámbor zsidó lelkeknek a bensősége, a zsidó vallás értelmezése, zsidó vallás istenismerete. A zsidó nép még olyan nehéz időkben is, aminők a makkabeusi küzdelmeknek a napjai voltak, még ebben a nehéz időben is erős vallási érzésének intuitivitása az Istent úgy láttatta vele, mint aki intéz és kormányoz, mint aki a világ intézéseibe csodaszerűen beavatkozik, de ez a csodaszerűség mindig a rendszerben van és nem az egyes jámborok cselekedeteiben. A jámborok csak kitalálják Isten csodás rendszerének a törvényességét. Csak azáltal tud a jövőbe nézni, de sohasem valami varázserővel. Még ott is, ahol a vallásos képzelet Dániellel már az író korának részletes eseményeit is láttatja, ott sem látja az író ezeket a csodálatos képességeket másnak mint természetes következményének Dániel világosabb istenlátásának. Ime a zsidó nép misztikumának is másképpen való kialakulása, az ő csodás érzéseinek másképpen való megnyilatkozása.

Avigdor Feuerstein: Ima

*Napod: áldott, szent Napsugár,
Az Úr szeme, mely meggyógyít;
Isten, Színáj Ura, mutasd meg nagy kegyed,
Gyógyítsd meg fiadat, ki járta útjait
Átokmúlt jajos poklának.*

*Tengered: csodás, szent Tenger,
Az Úr vére s Világdalt zúg;
Isten, Színáj Ura, mutasd meg nagy kegyed,
Tisztítsd meg véretem, mely csábítva súg
Atkos büntés elmúlt vétket.*

*Földed: pihent termő Föld,
Az Úr Teste s életet ad;
Isten, Színáj Ura, mutasd meg nagy kegyed,
Ültesd belé újból koravén nagy fiad,
Hogy újból dalolva teremjen.*

TELEKES BÉLA: DÁVID KIRÁLY XXVII. ZSOLTÁRA

Az Úr az én világosságom,
S oltalmam, — féljek-e?
Az Úr életemnek várva, — e világon
Rettegnem kitől kellene?

Ha törnek rám gazok, hogy orvul
Kikezdzék húsomat,
Mind csak vesztébe ront, csak sirba fordul
A háborító, sanda had.

S ha tábort járnak is köröttem,
Nem fél az én szívem.
Hadak hadától bármily üldözötte
Úgy bizom benne én hiven.

Az Úrtól egyet kértem egyre,
Ma is azt kérem én.
Lakasson az ő házában kegyelme
Életemnek minden idején.

Bach N. R.: Dávid Góliát fejével.
David mit dem Haupte Goliaths. David avec la tête de Goliath.

Szép tisztelését hadd csodáljam
És ékes templomát!
Oh az Úr engem az ő sátorában
Elrejt sok vészes napon át.

Oh az Úr engem sátorának
Titkos helyén úgy rejteget
S kőszálra visz, hogy emelt fővel álljak
Én ellenségeim felett.

Sátrában öröm áldozással
Úgy áldozok neki
Zeng énekem, száz ima, száz dal
Az ő nagyságát hirdeti.

Oh én Uram, hallgass meg engem!
Hozzád foházkodom.
Te könyörülj énrajtam, Véghetetlen!
Ne hagyj el, örök Irgalom!

Im itt zeng hangja szent igédnek
Szívemben szüntelen:
Mondád, Az én orcámat keressétek!
Orcádat, Uram, keresem!

Orcádat el ne rejtse előlem!
Szolgád kegyelmet esd:
Oh haragodban im megbüntetően
A te szolgádat el ne vedd!

Ezer veszélyben támogatva
Ugy óvtál egyre Te.
Oh el ne hagyj, ne hagyj magamra,
Én üdvösségem Istene!

Atyám, anyám ha elhagy engem,
Velem maradsz te! . . . Oh segíts!
Engedj utadra, igaz utra kelnem
Vádlóim ellenére is!

Oh ki ne adj sok irigyemnek,
Oh ne bánj úgy velem!
Hamis tanuk megrontásomra kelnek,
Hazudva törnek ellenem.

De mégis él az én reményem,
Szívemben él a hit:
Az élet földén meglátnom, megélnem
Az Úr dicső áldásait.

Várd az Urat, várd bizva, lelkem,
Ne törjék meg erőd!
Megerősít ő, úgy várd csüggedten,
Csak őt várd, ielkem, egyre őt!

CHOLNOKY LÁSZLÓ: SZÁZ ARANYPÉNZ TÖRTÉNETE

— Elbeszélés —

Az ezerhatszáznegyvennegyedik év adventjének második vasárnapján a benediktinus-rend lunigiai kolostora igen fényes vendégeket várt ebédre: magnif. Francesco Poggio prelátus, a pápai kúria kiküldöttje volt eljövendő sennor

Antonio Cornazanoval, az államtanács emisszáriusával együtt, hogy amint ez ötéves lusztrumokban, de — mint ezuttal is, — egyébkor is, ha a camerlengo magas elhatározása úgy hozta magával, történni szokott, felülvizsgálja a rend számadásait általában és külön-külön kolostoronként is, mint amelyekre az akkori idők szokása szerint egynémely egyházi birtokok kezelése is reábizatott.

Rvdss. Alfano atya, a kolostor priorja, címzetes martenellói apát, aki az elhanyagolt albireghi család grófi koronáját cserélte fel az Üdvözítő töviskoronájának részességéért, — amint a firenzei úgynevezett kilencedik kódex feljegyzi, jókedvű, tréfakedvelő férfiú volt, de a mondott nap reggelén gondtelt arccal, gödrös állat az ujjaira támasztva tanácskozott Ambrozió atyával, a szubpriorral. Alfano atya az év folyamán annyira, oly teljes lélekkel adta magát *Fermentatio Philosophorum* című, a laikus bölcsélet túlkapásait ostromozó művének, azután a kolostor templomába tóduló hívők lelki erudiciójának és végül házigazdai tisztjének a zárda mindenkori illusztris vendégeivel szemben, hogy nem juthatott ideje a szükséges ellenőrzésre, ami most bizonyos számadásbeli hiányban mutatkozott meg. Ez pedig az ilyesmiben gyakorlott és tréfát nem értő prelátus figyelmét bizonyára nem fogja elkerülni. Sennor Cornazano, az államtanács kiküldöttje, Alfano atya személyes jóbarátja, akinek a birtokai ott határolódnak a klastrom kertjének falánál és aki e réven, ha idejét otthon töltötte a birtokán, gyakori vendége volt a jámbor atyáknak, bizonyára megértéssel lett volna a dolgok iránt, de a prelátus, ahogy említettük, másként fogta fel megbízatását.

Ambrozió atya, a szubprior, párnás kezével ide-oda tolt a cingulusát és halk hangon már több ízben kifejezte abbeli nézetét, hogy vannak esetek, amikor a legelzárkózottabb lélek is egészen váratlanul az engedékenységre hajlik, amiért is ajánlatos az ilyesmit az ebéd elfogyasztása után végezni, amikor a test már megkapta a magáét és nem bujtogatja a lelket zsörtölődésre, — de ennél többet és örvendetesebbet nem mondhatván, végleg jobboldalra igazította cingulusának csokrát és hallgatásba mélyedt.

Wittig A.: Hagar és Ismael. Hagar und Ismael. Hagar et Ismael.

Csak nagysokára emelte fel ismét a fejét és miközben jóságos arcán némi derű ömlött el, azt mondta:

— Vagy talán követet meneszténék gentile di Carisendihez, a nemeslelkű úrhoz, aki bizonyára hajlandó lenne nekünk a vagy száz aranynyi különbséget a prelátus látogatásának idejére kölcsönözni?

Alfano atya felkapta a fejét és diadalmasan nézett Ambrozióra. De mindez csak egy pillanatig tartott, azután ismét lenézett a szőnyeg arabeszkjeire és a kezével legyintve, lemondóan szólt:

— Ha a küldöttünk szárnyas lovon repülne is, egy teljes napnál előbb nem érkezhette meg Carisendi úrhoz! . . . Vissza ismét egy nap . . . És ha a gentile ismét Firenzében mulatja magát, mint annyiszor egyébkor? . . . És ha a prelátusnak úgy tetszik, hogy magával vigye az aranypénzt a consistorium pénztárába? . . . Emlékezel a természetére, hogy ő csak kérdez, de a kérdést nem szíveli! . . . Óh, hiszen ha előbb tudtuk volna! . . . Ha a vergolézai prior idejében értesített volna bennünket! . . . De persze, — tette hozzá fanyarúl mosolyogva, —

Riedel A.: Judith. (Neue Pinakothek, München.)

az ő ideje is bizonyára másban telt el és most keresztényi szeretettel meg akarja osztani velünk azt, amit ő kapott!

Csend lett, mélységes csend; szinte behalatszott a méltóságosan alálebbenő hópelyhek motoszkáló sziszegése. Harmadik napja esett már szinte szakadatlanul, — messze odakint, ameddig a szem elláthatott, eltűnt minden él, minden szöglet, a lágú, fehér domborulatok végtelen hullámvilága fénylett, sziporkázott a téli nap hideg fényén. A nehéz diófabútor rejtett kis kavernáiban meg-megpercent a szű, de hirtelen az is elhallgatott, mert a szomszédaszobában halk köhécselés, léptek zaja kelt. Alfano atya felkapta a tekintetét; hirtelen eszébe jutott, hogy mintha már előbb is hallotta volna ezeket a hangokat, de azok akkor belesimultak, beleolvadtak a gondjaiba. Félrevonta a vörösbársony függönyt, amely belső celláját a fogadószobájától elválasztotta, kitekintett és kissé ingerülten kérdezte:

— Ki az? . . . Ki jár itt?

A szoba közepén meghajolva, mosolygva állt a gazdag Melchizedech zsidó, a lunigiai adók és közpénzek bérlője, a fehérarcu Deborah édesatyja, akiért a vidék ifjú lovagjai

oly sok éjszakán nézték sóhajtva az égbolt csillagtáborát és nem lettek okosabbak a mennyei lámpácskák fényétől.

— Kit és mit keresel itt, Melchizedech? . . . Velem óhajtasz beszélni?! — kérdezte Alfano atya nyájasabbra hajló hangon, mert mintha a Szentlélek galambszárnyának suhogását vélte volna hallani, aki eljött hozzá, hogy bajainak közepette sugalmazásával megsegítse.

— Nagyságodhoz jöttem, szentéletű és nagyon tisztelendő prior úr, — mondta a zsidó a kezét dörzsölgetve, — hogy alázatos kérésemet nagyságod elé terjesszem! . . . A kisujjam, — folytatta mosolygva és kiszáradt pergamenszerű ujját mutogatva, — ez a kisujjam megsugta, hogy nagyságod ma vendégül látandja a pápai prelátnak öminenciáját és vele együtt Antonio Cornazano úr öméltóságát is, az államtanács kiküldöttjét, akinek szava is igen nagy súllyal támogatja az állami ügyeknek jobbra vagy balra való billenését! . . . A lunigiai adók és egyéb közpénzek bérlője, amiről nagyságod bizonyára nem értesülhetett sok-sok lelki teendői közepette, — három hónap múlva lejár és úgy tudom, hogy az istentelen életű Falano di Molese, a ciapolo uzsorás mindent elkövet a bérlő elnyerésére . . . Tudván, hogy nagyságodat és Cornazano úr öméltóságát szoros barátság fűzi egymáshoz . . .

— Értem, értem! — mondta Alfano atya, kezével kelletlenül legyintve, — de azt kell hinned Melchizedech, hogy ma rosszkor jöttél! . . . A mai napon a refektóriumtól hiányozni fog az a nyugodalmas jókedv, amely az ilyesmihez szükséges! . . . Hacsak a mi urunk, a mi dicsőséges Üdvözítőnk valami csodát nem teszen értetted, jobb, ha elmegy haza a caballerókat elhessegetni ablakod alól!

A zsidó egy pillanatig hallgatott, majd közelebb lépett a priorhoz és suttogva, kenetes hangon azt mondta:

— Nagyságos és nagyon tisztelendő prior úr, a csoda már megtörtént!

Alfano atya megdöbbenve nézett az öreg ráncos, sárga arcába, majd Ambrozió atyára tévedt a tekintete és az a tekintet azt látszott mondani:

— Ez a szerencsétlen ember aligha el nem veszítette a józan eszét!

— Tudod-e Melchizedech, hogy miket beszélsz? — kérdezte szigorúan.

A zsidó a mellére tette a kezét, meghajolt és komoly arccal így szólt:

— Távolságra legyen a lelkektől a tréfa! . . . De amikor beléptem ide, a szoba üres volt, . . . beljebb nem merészkedtem menni, úgy gondoltam: megvárom itt, amíg nagyságodat idevezeti a kegyes kedve . . . Amint itt várok és nézelődöm, amint ez már a várakozók szokása, egyszer csak megpillantom ezt a pompás-veretű, régi

ezüsturnát. Mivel értek egy kevéssé az ilyesmihez, hiszen az én apám is ötvös volt Velencében, nagyon érdekelt a dolog és vizsgálgatni kezdtem, vajjon meg tudnám-e mondani, hol készült? És amint így töprengék magamban, valahogy az a gondolatom érkezett, hogy mily szép volna ez az ódon edény megtömve szép sárga, kivert arannyal!? Pedig ha isten is úgy akarná, milyen könnyen megtörténhetnék! — gondoltám. Akkor aztán erre a régi csipkefüggönyre esett a tekintetem, de ahogy egyszer újra odanézek, szinte gyökeret vert a lábam a csodálkozástól! . . . Az urna tömve, sziníg volt arannyal! . . . Méltóztassanak csak megnézni, kegyes, jó uraim!

Alfano atya az ezüsturna fölé hajolt, azután megragadta Ambrozió atya kezét és őt is odavonta magával.

Az ezüstmedence sziníg volt kivert arannyal.

Pár pillanatig néma csend volt, akkor a prior halkán azt mondta a zsidónak:

— Nos, ha a kegyes isten az egyik csodát megtette, bizonyára a másodikat is meg fogja tenni! . . . Jöjj el, Melchizedech, alkonyatfelé ismét! . . . Addig pedig vigyázz jól, — tette hozzá mosolyogva, — hogy a farkasok közelébe ne férközhessenek a báránycáknak!

Amikor Antonio Cornazano bevégezte pohárköszöntőjét, az urak felálltak és egyenkint járultak a prelátushoz, hogy poharához értesék a poharaikat. Frater Florus a coenarium magister már eltakarította az asztalról a lakoma maradványait és most a karos-gyertyatartók felgyújtásához fogott, mert a refektórium már kezdett homályba merülni. Lassan, megfontoltan végezte a dolgát és amikor az utolsó lángocska is fellobbant, kilépett a sötét kis átjáróba, hogy az üres palackokat újakkal cserélje fel. De a prelátus, aki már hajnalban felült szánjára és azóta szenvedte a hideget, a lombard lapályokról alárohanó, arcába-csapódó jeges orkánt és akit a délelőtti számadások is kimerítettek, nem várta be a liquorum restitutiót, hanem elmondva a hálaadó asztali áldást, feloszlatta a vendégséget és azután cellájába távozott, hogy kipihenje magát. Lassankint a jámbor atyák is eltűnedeztek, a függőfolyosón keresztül átmentek a kápolnába breváriumot olvasni, hosszan, álomrahajló szemmel nézdelve útközben a folyosó ólomkarikás ablakjain beszűrődő haldokló napvilágot: a teremben nem maradt más, csak a prior a lelkéhez nőtt Ambrozió atyával, Antonio Cornazano, aki munka után szívesen üdítette fel testét a csodatévő chiantival és végül a szolgálatteltevő testvér, aki akkorra már visszatért a drága teherrel.

— Amint mondani akartam, — mondta

Girolamo Romantno: Judith.

Cornazano a priorhoz fordulva, — de a prelátus félbeszakított a szentségtől szinte cseppenő szavaival, — a zsidó ezuttal elkésett. Talano di Molese megelőzte. És eléggé jól gondoskodott róla, — tette hozzá a tanácsos, tréfás bünbánattal téve kezét mellének arra a kis domborulatára, amelyet a pénztárcája okozott, — hogy a szavamat meg ne másíthassam!

— Ó jaj! — siránkozott a prior, — ez nagy baj! . . . Melchizedech mindjárt itt lesz és . . .

Nem fejezhette be, mert a kolostor mellékapuja előtt, — a főkaput talán már ki sem lehetett volna nyitni, volt már vagy száz éve, hogy utoljára feltárult, amikor az azóta már régen porrá vált pápai vikárius volt ott látogatóban a karácsonyi ünnepek alatt, egész fényes kíséretével, — a mellékapu előtt csengős szán állott meg. A prior az ablakhoz lépett és kitekintett. A felcsójtározott lovak orrából ömlött a pára és a jövevény akkor már jött is át a kvadrátuson fürge léptekkel, köpenyébe burkolózva.

— Ah, hiszen ez a mi nemes barátunk, Righellini lovag! — mondta a prior nevetve. — Vajjon mely szél hozza őt közénk ebben az időben?

— Szent atyám, ön téved! — mondta Cornazano tréfás reverenciával, — a lovagot nem a szél hozza, sőt ellenkezően: ő tolja a szelet maga előtt! . . . A kitűnő férfiú bizonytalansággal megosztott! . . . A szerelem innét ki van rekesztve, miután pedig harmadik nincs, ami őt útra serkenthetné, azt hiszem, nem tévedek a számításomban!

A lovag az elmúlt évben még a friedlandi herceg seregében mint kapitány harcolt a svédek ellen, de a szerencsétlen ütközet után, amelyben a skandináv oroszán életével vásárolta meg a diadalt, búcsú nélkül otthagya a véres mezőket és hosszas hányódás, bolyongás után hazatért, hogy átvegye anyai örökségét. Ideje volt bőven és ezt az időt gondosan ki is használta arra, hogy a leányos apák lelki nyugodalmát megtolygassa és hogy a hanyatlóban levő lunigiai pincegazdaságnak új, nem várt lendületet adjon.

— Laudetur! — mondta a lovag, feltárva a refektorium ajtaját. Hegyesre-pödrött, szénfekete bajusza ragyogott a reáfagyott hótól, pirosra-dermedt kezeit előbb sziszegve meglóbálta és csak úgy nyujtotta a két régi jóbarátának. Átkozott idő ez, minden tiszteletre méltó gvárdiánom . . . van-e valami csodatévő liktáriumod, ami a . . . — Fürkészve vizsgálta az asztalon álló kőkorsókat.

— Ecce! — nevetett Cornazano, — mondtam úgy, hogy nemes barátunkat az oldhatatlan szomszédhoz hozza közénk.

— Hogy azért se legyen igazad, — mondta a lovag nevetve — elárulom, hogy a szomszéd csak elkísért utamon, hanem hozni a szívem hozott! . . . Arra akarlak megkérni, szent atyám és jámbor lelkem ismerője, — fordult Alfano atyához, — hogy még a mai estén hivasd magadhoz valami ürügy alatt Melchizedech zsidót, — hiszen tudom hogy gyakran van dolgok egymással, és tartsd őt itt későig, ha lehet éjjeltájáig! . . . Ezer arany fogadásom forog a te hajlandóságodon és bizony nem sajnálnék belőle százat a templom perselyétől! . . .

— Távozz tőlem sátán! — mondta a prior nevetve. — Belzebúbbal nem cimborálok! . . . Melchizedech már itt van, hallom a hangját, de megtiltom neked, hogy itt, a kolostor megszentelt falai között szövögeds satáni praktikáidat! . . . Jöjj velem, hogy . . .

Hirtelen Cornazanohoz lépett és a fülébe súgta:

— Az égre kérlek, tégy vele valamit! . . . Legalább biztasd, amíg a pénzt előkeríthetem! . . . Ha csak egy szó kipattanik, végünk van! . . . És tudod, hogy a zsidó álnok és gonosz! . . . Magadra hagyunk vele, tégy valamit! . . .

Amikor a szolgálattévő fráter jött jelenteni, hogy a zsidó óhajt beszélni a piorral, Alfano atya kipenderítette a lovagot a folyosóra és halkán azt mondta neki:

— Menj a cellámba és várj meg ott!

Azután a belépő Melchizedechhez fordulva így szólt, a konziliáriusra mutatva:

— Nézd Melchizedech, a kéz helyett magával a fejjel is beszélhetsz!

Elhagyta a termet, végigsietett a sötét folyosón, amit csak egyetlen pislogó olajláng világított meg és belépett a lakosztályába. A külső termet már éjszakai sötétség töltötte be, de a belsőben a gyertyák már fel voltak gyújtva; a lovag ott térdelt az imazsámolyon, fejét összekulcsolt kezeire hajtva.

— Istentelen pogány! — pattant fel a prior, — gúnyt üzöl a szent dolgokból!

A lovag keresztet vetett és felemelkedett.

— Mentsen isten! — mondta komolyan. — Tudod, hogy az apámat Theofilnak hívták, ami annyit jelent, hogy istent-szerető! . . . Én is istenfélő vagyok! . . . Fogadalmat tettem Szent Damaziusznak, a rettegek védszentjének, hogy ha a ma esti utam sikerrel jár, három éven keresztül minden tavasszal felkeresem perúgiai sírját! . . . Mert én félek, páterem, én rettegek! . . . Tudod, hogy amióta megjöttem, nem igen szaporítottam az anyám örökségét, . . . az asszonyok meg a kocka lassankint megették ezt a szép, fekete lunigiai földet! . . . Vagy két hete, Xaveri Szent Ferenc napján Francesco Borsiero névestéjén elvesztettem az utolsó pénzem is, ha ma este meg nem nyerem az ezer aranyat, betesznek az adósok börtönébe . . . engem, Matteo Righellini császári kapitányt! . . . Azt tudod, ugye páter, hogy én az asszonyi szépségnek mindenkoron alázas tisztelője voltam, . . . azt is tudod, hogy Melchizedechnek van egy Rachel nevű fehérarcú leánya . . . Nos én arra fogadtam nemes barátaimmal tegnap este . . .

Odahajolt a priorhoz és valamit súgott a fülébe.

Alfano atya hátrakapta a fejét és lángborult arccal kiáltott a lovagra:

— Örült és gazember vagy Righellini! . . . Megyek és elmondok mindent a zsidónak!

— Oh, diavolo! — kiáltott a lovag a dühtől elsárgult arccal, megragadva a prior csuháját.

— Vigyázz páter, ha keresztülhúzod a számításomat . . .

Felemelte a kardját és az aranyveretű markolatot odatartotta a barát szeméi elé.

— A jóisten haragja el fog érni! — mondta Alfano atya, — ha most elkerülöd is . . .

— Ej, nem prédikációra jöttem én ide! . . . Tartsd meg a bölcsességedet a jámbor vargák és rézöntők számára! . . . Fogd itt a zsidót késő éjjelig és amint mondtam, az ezer aranyból száz a klastromé! Hogy te majd kelyheket megmonstranciákat vásárolsz-e rajta vagy egyebet csinálsz vele, arra nekem semmi gondom!

— Nem eladó a lelkem, Righellini, —

mondta a prior. — A zsidó itt a klostromban az én védelmem alatt áll . . . Hogy egyebütt mit cselekszel vele, — tette hozzá halkán — azért számolj a magad lelkével!

Righellini belenezett kutatva a prior szemébe, aztán nevetve azt mondta:

— Legyen meg a te akaratod, szentéletű férfiú! . . . Adass nekünk valami vacsorát, azután én majd a zsidót elviszem a szánkómon! . . . A többiért, amint te mondtad, derék prior, majd én számolok a magam lelkével! És ne mondd, hogy egy Righellini nem úr, ha a tervem sikerül, a száz aranyat így is megkapod! . . . De ha csak egyetlen szemhunyortással is jelt adsz a zsidónak, bizony, isten hogy nem tartasz több prédikációt a lunigiai menyecskéknek!

*

A kolostor hatalmas épülete feketén aludt a fehér éjszakában, sötét szemeivel vakon meredt a havas messzeségbe, csak egyetlen ablakában derengett némi fény.

Éjfélre járt, a vendégek régen aludtak már, csak a prior virrasztott egyedül.

Nem jött álom a szeméire; most kedves munkájához, a *Fermentatio Philosophorum*hoz menekült, hogy tovább szője sújtoló megrovásait, gúnyoros feddéseit azok ellen, akik bölcseségükkel az isteni tudományok közelében mernek kóvályogni. De az apró, finom kis ecset, amellyel új cikkelyének iniciáléját akarta kifesteni, nem engedelmeskedett remegő kezének. A színek sötét folttá futottak össze a szeme előtt, ami aztán lassan sötétbiborrá vált, mintha megaludt vért feccsentesek volna a pergamentre. Gondosan elrakta kedvenc eszközeit, sóhajtván felállt és kiment az első terembe, hogy új hasábokat dobjon a kandalló tüzére. — Az égbolton teljes fényében úszott a telihold, a hó tündöklő sivatagján visszaverődő sugarai átderengtek az ablakok homályos üvegcséin. Alfano atya leült a kandallóval szemben, ráhajtotta fáradt fejét annak támlájára és lehunyta félig a szemét. De különös volt minden ez éjszakán; tisztán látta önmagát, mint apró gyermeket, amint a folyócska partján fűvényeket tépeget, majd hirtelen ifjúvá változott, már kardocskafityegett az oldalán és ő karöltve sétált a holdas éjszakában az unokahugával, akit úgy szeretett, hogy álmában ma is gyakorta látta még a megholt leánykát. Azután arra a percre került a sor, amelyben vége lett mindennek és ő, testén már a szőröcsuhával, utoljára nézett végig szomorúan a honi mezők tarka virágjain. Mosolyogva gondolt rá, hogy a lelke mindig olyan tiszta volt, mint a forrás tükre . . . Idebent a kolostorban titokban vidám élet folyt olykor, de hiszen az isten végtelenül jó és ő teremtette a szőlőt is. Most hirtelen a zsidó hajlongó alakját, mosolygós, ráncos arcát látta maga előtt.

Veronese Paolo: Judith.

Remegő kezével végigsimitotta verejtékes homlokát és hogy a látomást elűzze, belenezett merőn a kályha fel-fellobbanó tüzébe . . . De ez az éjszaka a viziók éje volt; a kandalló nyílásán át a poklok tüzébe vélt lelátni és ha elfedte a szemét, az örök tűz rabjainak vonagló csapata táncolt előtte.

Egyszer aztán odakint a messzeségben felhangzott az elkárhozottak üvöltése is.

A prior ereiben megfagyott a vér, remegve tépte fel az ablakot.

A havas lejtőn magányos, sötét alak rohant fel bukdácsolva, siró jajveszékelése, zokogó átkozódása bűgő üvöltéssé verődve hullámozott át a fehér éjszakán. A sikos földön térdrerogyott meg talpraállt újra és öklét az ablak derengő fénye felé rázva, örvényező átkokat szórt a magasba.

A prior tudta, ki a félelmes jövevény, le akart sietni, hogy az ajtót eltorlaszolja előle, de a lába nem mozdult. Visszarogyott a karosszékre és a lélegzetét visszafojtva hallgatózott.

A menekülő akkor már odaért és megdöngötte a kaput.

Az ütések hangja ide-oda rebbent az éjszakában, mint a megriadt denevér, bejárta a visszhangos folyosókat, de nem felelt rá senki. A csapások felhangzottak újra, fekete átkoktól kísérvé, de ismét csak a téli szél dúdorászása felelt rájuk.

Akkor hirtelen csend lett.

A prior a mellére szoritotta a kezét, hogy a szive szét ne szakítsa a börtönét; nem hallott

mást, csak a szű percegését és a tulajdon vére zajlását, — ez a csend rettenetes volt.

Ekkor a folyosón futó léptek hallatszottak; a jövevény hörgő zihálása egyre közeledett, aztán felszakadt az ajtó és Righellini támolygott be rajta. Szeme tétován küzdött a sötétséggel, amikor végre megpillantotta a priort, bomlottan, remegve nevetgélni kezdett:

— Nem engedték be, páter!? — mondta rekedten, — átugrottam a kert falán, . . . óh, én ismerem a járást! . . . Ő is jön utánam, — suttogta, — itt lesz mindjárt! . . . Hiába hallgatod a lépéseit, a halottak némán suhannak éjszaka, mint a denevér! . . . Itt lesz nyomban, . . . nem érzed ezt a hidegséget!? . . . De mielőtt újra megérinthetne jéghideg kezével, hogy elvigyen magával, leszámolunk, páter! . . . Igen, — mondta lázasan nevetgélve, — a zsidódat elvittem magammal a varlungói árkok közé! . . . Óh, ha hallottad volna, mint rimánkodott, amikor már tudta, mi vár rá! . . . Sajnáltam a nyomorultat, de akkor az ezer arany elkezdett csörömpölni a fülemben, az arcomon meg szinte éreztem a Ráchel jószagú leheletét, hát nem várakoztattam sokáig, hanem léket ütöttem a mellén! . . . Aztán a derékig érő hóban elfutottam a szép Ráchel ablakához és megkopogtatam . . . Húh, hogy nyikorgott a vén kopasz diófa a szélben, hogy nyögtek a csupasz ágai, amint ide-oda hajladoztak! . . . Egyszer aztán világos lett odabent, az ablak kinyílt és Ráchel kitekintett . . . hogy égtek a szemei, mint a koromfekete gyémánt! . . . Fülébe akartam súgni, hogy meghalok érte, de akkor . . . óh páter, sátn prókátora te, akkor a vén Melchizedech hátulról megérintette hideg, száraz kezével a vállamat és a fülemben súgta, hogy elvisz magával a poklokra! . . . futni kezdtem, de ő utánam, egyre a nyomomban volt, . . . itt lesz mindjárt! . . . Érzed ezt a hidegséget!? . . . Talán már itt van a folyosón! . . . Siessünk, páterem! . . . Azt akartad ugye, hogy a te kezéd tiszta maradjon, hogy csak az enyém legyen piros a zsidó vére-től!? . . . Engemet elvisznek a pokolba, gyere velem te is!

A kard sírva röpült ki hüvelyéből; a prior befogta a szemét és mozdulatlanul várta be, amíg a hideg vas átsiklik a mellén.

Nem érzett semmi fájdalmat; amikor le roskadt, megtörő szemeit körülhordta még egyszer a kedves, régi dolgokon.

A nyitott ablakon át behullt a holdfény és reszketve táncolt az ezüst medence vert figuráin.

És Alfano atya látta, amint az urnából buja virágtő fakad, megrakodva tarka kelyhecské-
kel, a virágözön egyre dúsabban ömlik elő, elborítva mindent és pompás szövedéke közül Melchizedech hófehér halotti arca néz reá, mozdulatlan vonásain a megbékülés nyugalmával.

ÁBRAHÁM KÁLMÁN: A JIDDIS DRÁMA

— Paul Baratoff (Ben Zur). —

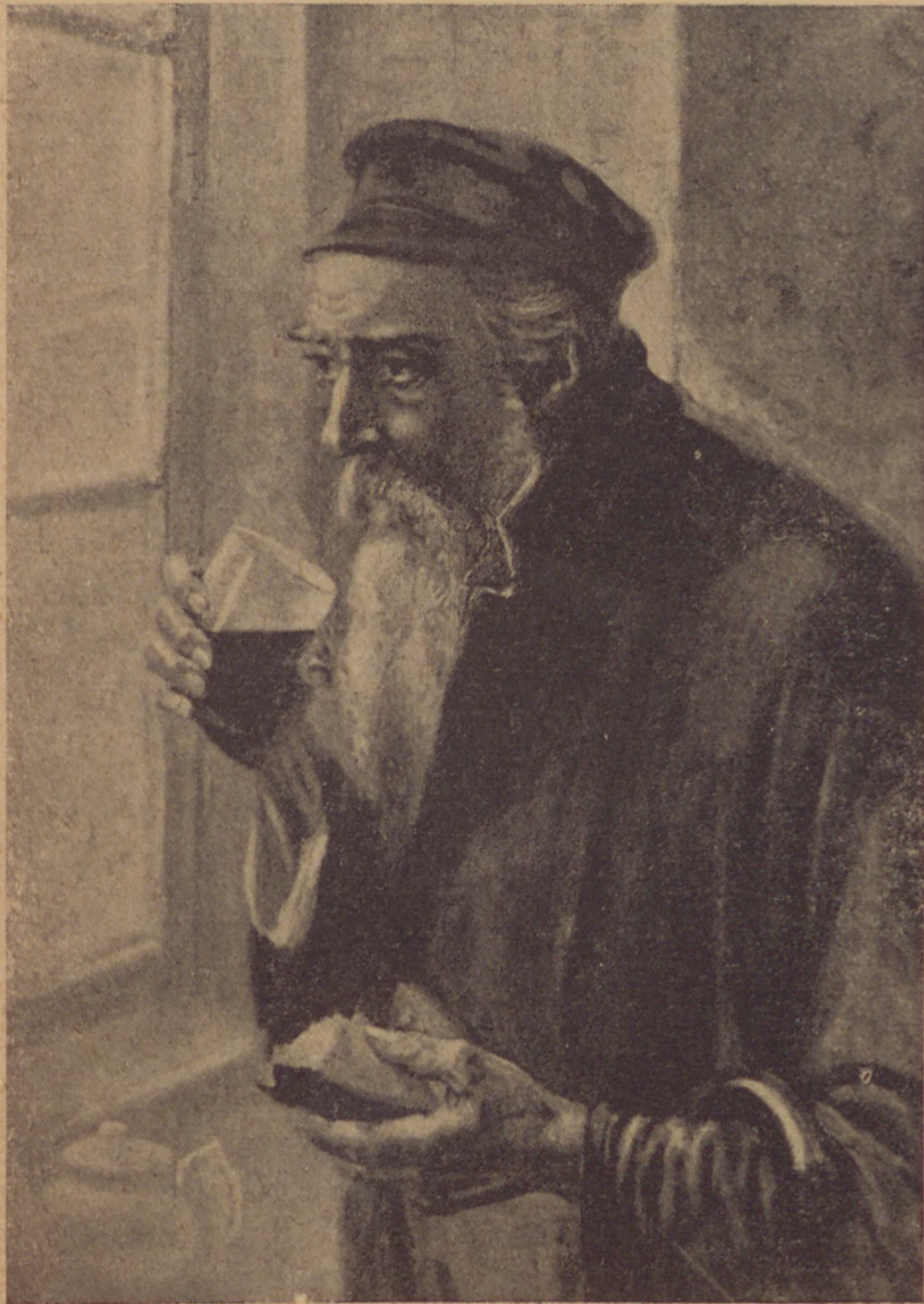
vallási miszteriumok, vallásos játékok, ez a dráma eredete. A vallási szertartások intenzív formájú lefolyása, mely minden esetben egy-egy belső drámaiság felidézése, ez a dráma első stációja. Lelki feszültség, az áhitat eruptív kifejezése, extázis. Mindez történik egy nagy gyülekezet előtt, mindez lelki szolidaritás alapján. A zsidó dráma más hangra ébred, más a gyökere, más körülmények között jött létre. A zsidó vallás szertartásainak jellege más, mint a többi népnél. Viszonya Istennel nyugodtabb, filozofikusabb. Jehova a végtelen okos, a végtelen belátó, a mindent megértő. Így minden emberin tullevő Ő, de tekintély, végső tekintély. Ítélete megnyugvást jelent. Tangálni csak a végtelen igazságosság területén belül lehet, minden földin túl a megtisztult aerben. Jehova belső koncentrációt kíván, lelki egyensúlyt, mentális alapon való tiszteletet. Üres hiúságnak venné, feleslegesnek tartaná a hitnek szertartásszerű kiaknázását. Mértékletes élet, nem minden öröm nélkül, mégis sok esetben lemondással, anélkül, hogy ez valaha is aszkétaszerűvé fajulhatna. Ez a vallásos zsidó élete az ótestamentumi időben. Légy ember az embertelenségben és véd Istened, az Örökkévaló, a Mindenható. Itt minden baj orvosolható, itt mindenki egységes megbíralás alá esik, itt egészséges nemzeti öntudat van jelen. A levegő tiszta, a nép örül, a pásztorok énekelnek. Ez a lira ideje és a mesemondoké, akik az ősök élete köré nőnek legendát. Dráma nem jöhetett létre ebben az időben. El kellett szóródnia a zsidóknak a globuszon, hogy megszülethessen. Keletről jött. Ahol a sorozatos üldözések nyomán legszorosabb lett az emberi kapcsolat. Ahol minden fájdalom, még ragaszkodóbbá tette őket. Ahol a megpróbáltatások árán jött létre az a nemzeti kollektivitás, ami minden kezdődő kultúra alapja. Itt zsidó maradt a zsidó. Tanult, átvett, de mindent a maga lelkiségének megfelelően, mindent kiegészítőn, mindent a maga vérevel átítatva. Egy politikai szempontból szükséges defenzívum az alap. Pogrom, üldözések, bennünket ütnek-vernek. Miért? Ez a „miért?” ez az égő nagy kérdés lesz sötét aláfestése mindennek, ami itt művészet készül. A drámának is. Nehéz itt az értékelés. Minden vérszagú, minden még az üldözések lármájától hangos. Minden mégannyira közel esik hozzád, hogy együtt kérded a kérdezőkkel: Miért? Uram Istene, miért? Öreg szakállas zsidók, szomorú, egyre síró zsidó asszonyok, leányok ébredő öntudattal, de mögötte, keresztül-kasul, mindenütt

misztikum, egy öntudatlan felfohászzkodás, miért? kiáltás ez az egész dráma. Artikulátlan, ezért tendencia nélküli, bár ez különösnek hangzik. Mert ez a dráma ösztönszerű megnyilatkozás, a védekezés ősi formája. Nem fontos, hogy kik írják ezeket a drámákat, írják. Nem fontos itt esztétikai normáknak érvényt szerezni, dramaturgiai kérdéseket tisztázni. Ez egy nép lelki politikuma, szenvedése, kétségbeesése, ez egy nép ébredése, lelki megtisztulása.

*

A zsidó drámáról volt szó, a zsidó színészről kell még beszélni. Mert itt minden kezdetlegesség ellenére is nivó, magas nivó van jelen. A kezdetlegesség külsőségekre vonatkozik. Én láttam a Bécsben élő zsidó színészek együttesét első hajlékukban, egy sötét ghetto-beli sötét hátsó helyiségében. Az improvizált színpadot kopott függöny választja el a közönségtől. A közönség maga a ghetto. A ghetto exotikumával, a ghetto éhségével.

Imitt-amott europäer fölényesen élvezve a helyzet szokatlanságát, a mulatság különös voltát. A homályos világítás kialszik, a függöny szétmegy. Kezdődik az előadás. Pogromdarab.

Weinles I.: Egy kis melegítő.

„E Gläsele Warmes“.

Un petit verre rechauffant.

Weinles I.: Öregek.

Alte Männer.

Viellards.

Sötét tónusok. Pénteki gyertyafény. Rabbinus. Zaklatott emberek ideges lelki élete. Egy öreg-asszony zokog. Egy öreg zsidó megtorpan az élet kilátástalanságán. Egy finomlelkű keresztény, muzsikus, jön és vigasztal. Az öreg zsidó felakasztja magát. A leányát ütés éri, végzetes. Erőszakot követnek el rajta. Felébred, megtisztul, elindul az élettel verekedni. Keményen. Ezt játszik zsidó színészek ünnepi komolysággal. Mindenki a saját ügyét védi, de átfonja lelke eleven bánatával. Atmoszférát teremt, elmélyít, levegőt sűrít maga köré, hogy plasztikus legyen minden mozdulata, élő, tisztán kivehető minden szava, minden kérdése. Paul Baratoff, zsidó néven Ben Zur, a vezető színésze ennek az együttesnek. Az öreg, tépelődő, örökké kérdezősködő zsidók lakoznak benne. Hatalmas alakjával, nyers erejével, ott áll a színpadon megmozdíthatatlanul mint egy szobor. De szeme nyugtalan, belülről kinzó nyugtalanság gyötri, ez megkuszálja arcának harmonikus kifejezését. Megtör, de nem hajlik meg. Felakasztja magát és annak előtte gyászos pompa veszi körül. Mindenki mindent tud felőle, de senki sem mozdul, mert érzik itt a megmásíthatatlan elhatározás. Megy a végzete felé szomorú zsidó, aki fölött összezsápnak a hullámok és ez úgy történik, hogy csak befelé lehet siratni. Az örökzsidó ez. A romok felett, a halál kapujában, az élet küszöbén mindenütt egyforma erővel kérdi: miért? S mert maga-magának nem tud megfelelni, és elnyerni sem tudja a kielégítő feleletet, levonja a végső konzekvenciát. Ennek a szinte fogalmivá tisztult zsidónak tolmácsa Baratoff. Ezt adja hiány nélkül, magas színvonalon, egy előkelő interpretátor belülről égő, ki csak fojtottanható zsidóságával.

Van egy társa Minna Deutsch asszony, aki egy egész estén át siratja önmagát és népét. Igaz könnyekkel, mert a színpadon megfelejtkezik, mindenről, csak a rárótt feladat realitása a valóság.

KISS ARNOLD: „HERCEG, HÁTHA MEGJÖN A TÉL IS!”

— Vidéki csendélet. —

Nemadunk igen szép, kedves kis város a Szepességben. A Lomnic hegyorma, hermelinhavas királyi palástjával méltóságteljesen tekint alá a völgyszakadéokban édesen mosolygó városkára, amely nyáridőben tükörként villogó, sebesáradatú folyamával, tobzódó zöld színekkel csillogó fenyvesligeteivel, olyan mint valami ódon ezüst gyűrűbe foglalt, aranyárnyalatokkal befuttatott topáz, télen pedig, amikor a fenyvesek zöldjében hatalmas hózuhatagok fekszenek súlyos tömegekben, és a havas országutakon szánkók csilingelnek: ilyenkor mint ritka, zöld érezetű fehér krizolit tündöklök a hideg hold-sugaras éjszakákban, amikor a behavazott falvakból névnapok és lakodalmak ünneplésére jönnek a városba az atyafiak, barátságos rokonlátogatásokra.

Nemadunkban tekintélyes zsidó hitközség játszik nagy szerepet a Felvidéken. Congressusi zsidó hitközség. Kedves kis templommal, a templom mellett, kopottfalú régi iskolával, benne a község öreg tanácstermével, rozzant hosszú asztallal, végelgyengülésben szenvedő székekkel és

Weinles I.: Hontalanok.

Heimatslose.

Sans patrie, sans asile.

egy ősi elnöki csöngővel, amelynek érce már régen megfakult heves egyházi vitatkozásokban. A rabbilakás a templom háta mögött emelkedik; félemeletes viskó, sivár nyílt tornáccal, függöny nélküli ablakokkal, hogy mindenki beláthasson, mert a rabbi életének nyílt könyvnek kell lenni a hívek előtt. Jelenleg nincs rabbija a községnek. Az öreg rabbi már egy éve meghalt, most készül a rabbiállás betöltésére a kile.

Föl is ment hát a fővárosba, a seminárium ősz rektorához egy küldöttség. A béke boldog idejében esett meg ez a küldöttség-járás.

A küldöttség vezetője elmondta az öreg mesternek, hogy Nemadunk zsidó hitközsége rabbit keres. Föltételek: nagy tudósnak kell lennie, elsőrangú magyar és német hitszónoknak, gyönyörű megjelenésű férfiúnak, kitűnő tanférfiúnak és lehetőleg jóhangu előimádkozónak is, (mert Neile-kor neki kell előimádkozni), szelidlelkületűnek és erélyesnek néha — a sakterrel szemben, és megértőnek mindig — az előljárósággal szemben. Az öreg rektor végighallgatta a sok feltételt, s aztán szép szeliden megkérdezte a küldöttségtől:

— És mennyit fizetnek maguk a papjuknak?!

— Nyolcszáz koronát évenként — hangzott az önérzetes válasz.

— Akkor önök még egy föltételt kifelejtettek — mondotta további szelidséggel az öreg rektor: — Mesüge müz er auch sein!

Denique Nemadunk zsidó hitközsége kiírta a pályázatot.

Jelentkezett is szép számmal pályázó. Csak ki kellett közülük választani a próbára meghívandókat, mint kölesből a mákszemeket.

Három jelöltre esett, hosszú és elkeseredett vita után, a választás. Három fiatal papra, akiket jó hír előzött meg. Az egyiket, az apátplébános, a másikat a főispán, a harmadikat a kerület képviselője ajánlotta. Az elsőnek az volt a híre, hogy orthodox érzésű, és ez jó ajánlólevél egy congressusi hitközségben. A másodikról azt regélte a fáma, hogy szabadelvű és fölvilágosodott, a szélső neológ irányzat híve — és ez is jó ajánlólevél egy congressusi hitközségben. A harmadikról azt rebesgették, hogy vagyonos ember, nem fog rászorulni a fizetésére — ez is igen jó ajánlás egy congressusi hitközségben.

Az első jelölt chanuka szombatján mutatkozott be. Igen szép beszédet mondott arról, hogy új idők szellői lengedeznek a világon, haladni kell, sok ósdi szokást le kell immár vetni — az orthodox hírű pap akart így védekezni az elmaradottság sugdolódzó vádja ellen.

A második is igen szép beszédet mondott, arról, hogy vissza kell térni az ősi hagyományos szokásokhoz, az apák egyszerű, boldog, zsidó életmódjához — a neológ hírben álló rabbi véde-

kezett ilyen a sanda gyanuval szemben, hogy ősi kerítéseket akar döngetni neológ szekercékkel.

A harmadik jelölt púrim szombatján prédikált. Beszélt többek között a jámbor és nemes szokásról, hogy ez ünnepen szegényekről és az isteni íge hirdetőiről kell megemlékezni a „slachmónesz” hagyományok feledésbe merült intézményének felelevenítésével — a vagyonos hírből álló jelölt akart ilyen eleve védekezni a rá várakozó sors ellen, hogy ő nem várva semmit a kilétől, nem akar rászorulni a hívek figyelmettségére. Ki is esett a pályázók sorából.

Maradt a két első pályázó. Az első, az orthodox, sok szentírási verset, sok midrást alkalmazott a szónoklatában — reb Lézer Kokes, a község talmudtudósa (elég folyékonyan tudott olvasni a szentírásból és a legenda szerint, fiatalkorában bócher volt Huszton, holott a valóság szerint egyszer átutazóban volt Huszton, ennyi igaz csak a huszti legendából) reb Lézer Kokes velős rövidséggel így foglalta össze tömör sentenciába az ítéletét: Er kenn e Krenk!

A második jelölt, a neológ híru, beszédének legnagyobb részét dodonai homályú sejtelmességgel írta meg. Szerelmese volt a „Nyugat” stílusának, amit Dr. Körös Alán iskolaszéki elnök rögtön észre is vett, s elragadtatva jegyezte meg: „Ez aztán a szónok! Nem az az elcsépel, régi frázistömög — uj! uj! fogadást teszek, hogy senki se értette meg.” Nem kellett fogadást tennie — az öreg, reszketősfejű Blum bácsi, a chevre gabe velösen adott kifejezést az elragadtatott közvéleménynek ezekkel a szavakkal: „Noch nicht dagewesen! Wundervoll hat er gedarsnt, verstanen hat ihn Káner!”

Szép is volt a prédikáció, ezzel a textussal: „Herceg hátha megjön a tél is!” — egyenesen kápráztató volt, amikor a zsidóságról azt mondta: „A zsidóság nem csupán test, a testnek lényegében — de lélek is, a lényegnek testében. Így lesz lélek a test, lélek szerint, lényegben s így lesz test a lélek, test szerint, lényegben. Jó Csönd herceg így suhan lélekpálástban, őszi avarban, őszi szivekbe, s rátapos öles léptekkel fonnyadt bojtorjánra, belére, törtetett vinnyogással, bujtatott zokogással, heves kertek kísértetes mélyén, halkán lépő gondok éles szigorával, a Csönd-angyal hirnöke — herceg, hátha megjön a tél is?!”

Az elragadtatás meghatott érzelmekbe fulladt, amikor a szónok beszéde végén áldást mondott, főpapi gesztussal és főpapi önérzettel a gyülekezetre, azt mondván:

„Úgy érzem, hogy a magyar Izrael szíve dobban itt e percben, amikor ihlett kezeim áldásának biborpalástját borítom lelketek fölébe. Legyen hát áldott minden sejtő szív, amely szerte e honban vágyó dobogással fordul e templom felé, ahol én most profétazokogással

Weinles I.: Egy szippantás.

„A Schmeck Tabek”

Une prise de tabac.

hintem áldásom harmatát híveim milliós táborára. Akik szerte a föld kerekén: most fohászkodnak Isten előtt, érezzék meg, hogy én, én, én imádkozom, vezérsólyom röptével, érettük, s akik, szerte a föld kerekén, most lehelik ki lelküket, haljanak meg boldogan, mert én, én, én, én a sólyomvezér, a hitnek sólymára, szállok előttük az én áldással.”

A hatás leírhatatlan volt. Nősze Lipschert, az öreg, csúfondáros lieberert, akinek a szája mindig jár, kidobták a templomudvarról, amikor istentisztelet végével, a tömegben azt merte mondani a beszédről: mesüge, metore, ki leauljom chaszdaul!

Ilyen körülmények között közelgett a rabbi-választás napja Nemaunk zsidó községében.

Mindakét jelöltnek nagy pártja volt. — Az orthodox érzésűt ujabban a szepesi püspök támogatta, aki megleghangú levélben fordult a hitközségi elnökhöz, a nagyhatalmu Rosenstock Adolphhoz, akinek a Flóriánhoz címzett fűszeresboltja volt a főtéren; a szepesi püspök azt írta Rosenstock elnök úrnak a levelében: „Kedves barátom uram, jól tudja, hogy egyháza ügyét szívesen hordom, s kegyemről biztosítom Önöket, ha az én jelöltemet támogatandja, kedves barátom uram, ha valami italmérési ügyről, vagy más effélééről lenne szó: forduljon hozzám bizalommal . . .”

A neológ érzésű rabbi támogatására meg a kiszuczai járás főszolgabirája sietett, sajátkezű írással fordulván Dr. Schneider Bernát orvoshoz, az ellenzék vezéréhez: „a megyei kórház orvososi állása üresedésben van; tudom, hogy kedves barátomnak, tehetséges fiatal orvos fia van. Számíthat reám” . . . írja rendkívül kedvesen a főszolgabíró úr.

A neolog érzésüt azonkívül is, — szónoklata hatása alatt — a község jelentékeny többsége fogadta kegyeibe.

Maga a hitközségi elnök úr is kedvetlenül fogadta a szepesi püspök levelét:

— Italmérés! italmérés . . . nem árulok pálinkát, minek az énnekem?! . . . — morogta kedvetlenül.

Majdnemhogyan bizonyos volt a neolog érzésű rabbinus győzelme. Csak a község jámborabb és fanatikusabb érzésű tagjai fogadkoztak hevesen:

A mi jelöltünk megválasztását okvetlenül keresztülvisszük. Ha azt a pose rabbinust választják meg: külön községet alakítunk!

— Hadd alakítsanak — mondta megvetően Dr. Loch Endre ügyvéd, chevra elnök, — a snorrerek! egy napig se tudnak fönnállni! A fölvilágosodásnak, a haladásnak kell győzni! Megmutatjuk!

A két rabbinust újra meghívták. Mindegyiket külön-külön, a közelebbi föltételek megbeszélésére.

Rosenstock elnök úr házában volt a neolog rabbi-val való megbeszélés.

Föltételek: a megállapított fizetés. A kóser mézszárszék fölötti felügyelet. Tudomásul veendő, hogy a mézszáros az alelnök veje. Az iskola vezetése. Tudomásul veendő, hogy a tanító a gabe úr veje. Esketések, temetések után külön tiszteletdíj elvben jár ugyan, de nem szokásos. Nedóve erev jom-kipurkor szokásos ugyan — de Nema-dunk községében nem gyakorlat. Anyakönyvi kivonatokért az előljárási tagjai nem fizetnek, az elnökség tagjai bélyegdíjat se üzetenek. Vidéki funtiók után ötven százalék a hitközség pénztárába szolgáltatandó a rabbi úr részéről. Eszreget, lülevet a rabbi úr a saját költségén vásárol. Hechserért a község tagjai nem fizetnek, idegeneknek a község pénztárába fizetik a díjat. Púrimkor, valamint szimchas-tóra ünnepén a rabbi úr fényes lakomát köteles adni a saját költségén, a hitközségi tagok és családtagjaik tiszteletére.

A rabbi úr, alapos megbeszélés után a föltételeket elfogadván, reményekkel dúsz jelöltként távozott Nema-dunk községéből. Egy hétre rá az orthodox érzésű rabbi jelent meg megbeszélésre. Kevés reménye volt ugyan a megválasztásra — a fölvilágosodás, a haladás szelleme győzni fog okvetlenül! — de mégis, az ellenzék kedvéért neki is előadták a föltételeket.

Az orthodox érzésű rabbi úr bizony keményebb kötésű férfiú volt. Nem minden berzenkedés nélkül hallgatta a föltételeket. Egyik-másik pontra nézve határozottan kimondta, hogy megválasztatása esetén, azoknak megváltoztatására fog törekedni.

Ugy látszott, hogy vesztett ügye volt. A szepesi püspök ajánlólevele bizony édes keveset fog

használni. Szavait végighallgatva, az egész előljárási kedvetlenül csóváltatta a fejét.

Végre egy utolsó kérdést, igen fontos kérdést vetett föl az elnök úr.

— Milyen nagy a rabbi úr családja?!

S a rabbi úr, az orthodox érzésű, válaszolt:

— Nőtlen vagyok még!

S az előljárási tagjainak szemei fölragyogtak a meglepett örömtől.

Rosenstock elnök úrnak is, Dr. Schneider, az ellenzék vezérének is, Dr. Lochnak, a chevra elnök úrnak is, Dr. Kőrös iskolaszéki elnök úrnak is, az alelnök úrnak is, a két gabe úrnak is — mindegyiknek valának hajadon, férjetváró leányai.

— Nőtlen a rabbi úr! Nősülni készül!

Hiszen a rabbi úr: — sorsjegy, főnyeremény, reménység! Hiszen a másik jelölt: a neolog érzésű rabbinus: nős és két gyermek apja!

A föltételeket újra meg kell beszélni!

A haladás, a fölvilágosodás, humbug, a községek átka, a zsidóság pusztulása!

Nem kell neolog rabbinus!

Nem kell az a sok stüssz! — amit az a neolog pose összehordott!

Ez a megdönthetetlen közvélemény!

Két hét múlva volt a rabbiválasztás Nema-dunk községében. És egyhangulag megválasztották az orthodox érzésű rabbinust. Rosenstock elnök úr könnyes meghatottsággal hirdette ki a választás eredményét, hogy Nema-dunk hitközség az ősi jámbor hagyományok diadalmas zászlaját tűzheti ki a kile évszázados bástyaormaira.

S a közgyűlés viharosan ünnepelte az elnök urat, valamint az előljárási tagjait, „önzellen szent buzgalmukért, amellyel minden önös érzéstől menten, egyedül a köz javára irányított szeretettől vezéreltetve töltötték be a nema-dunki izraelita hitközség megüresedett rabbiszékét.” Így ígtatta be a község aranytollú jegyzője ez eseményt a kile évkönyveibe.

A neolog érzésű rabbi úr pedig más községben próbálhat szerencsét gyönyörű beszédével: „Herceg! — hátha megjön a tél is!”

MANUELLO HÉBER VERSEIBŐL

Isten lásd . . .

Isten, lásd a gonosz ujjong,

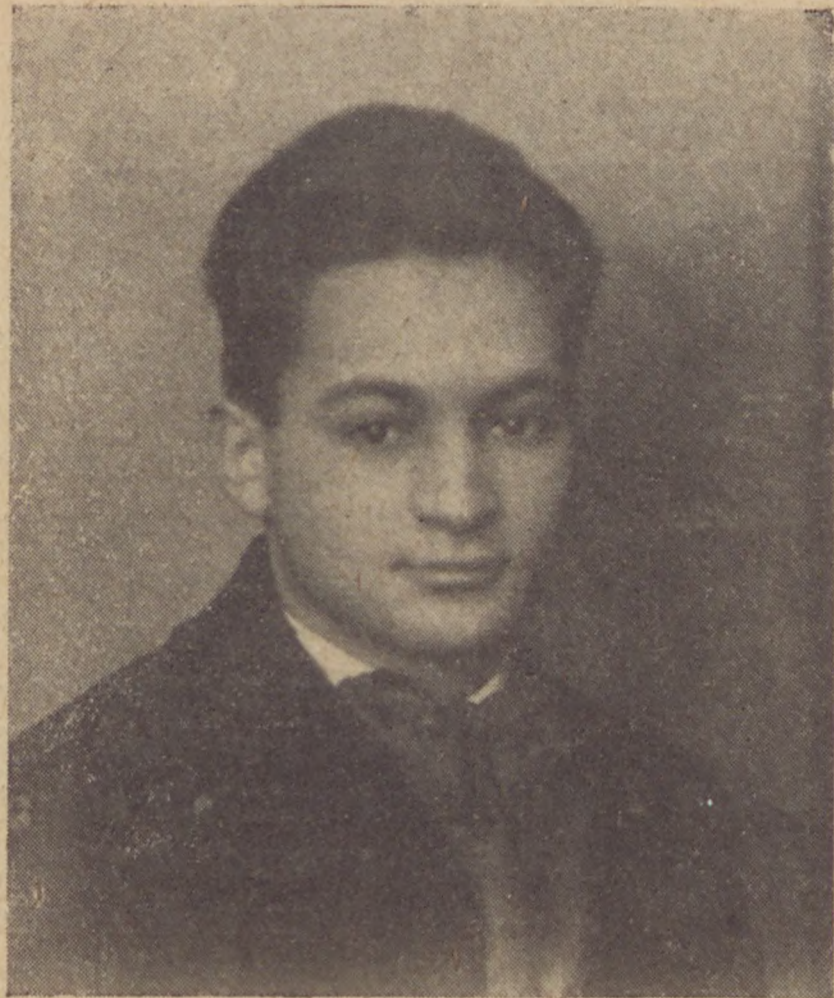
Mig a jámbor élte pokol,

Isten! rosszul gazdálkodol.

Teremts végre rendet itt lenn,

Nem méltó így nagy királyhoz

Isten! légy hát igazságos!

Per Jenő három arcképe. Tel-Awiwban és Ujpesten.

VISSZATÉRÉS PALESZTINÁBÓL.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr!

Itthon vagyok. Megjöttem arról a helyről, melyet látni ösapáim legrejtettebb akarása volt: *Palesztinából*. Sokat láttam, éreztem és végigcsináltam; ottmaradt testvéreim pedig ernyedetlenül folytatják a megindult súlyos munkát.

Emberek, kik a zsidóság megújulásáért életkockázattal, energiát nem kimélve, virradattól alkonyatig robotolnak, hogy fölépítsék a kétezer éve romokban heverő *Érec-Izráelt*, a galuthból utánuk származó testvéreiknek. És a tulajdonképeni *Tel-Awiwot* villasoraival, korzójával és ívlámpás parkjával 14 keserves hónap leforgása alatt varázsoltuk elő a futóhomokból.

Az esti korzóm pedig, midőn elül az ötven fokos forróság, a munka befejeztével előjönnek *Tel-Awiw* lányai: *Judithok*, *Ráchelek* és *Mirjamok*, a pesti fiúk pedig sóvár csoportokba verődve dúdolják a „Váczi-utca” dallamára:

*Tel-Awiwi, Tel-Awiwi,
Tel-holót al szfat hajam . . .*

Hatalmas kultúrmunka a *kvis* (országút) építése, melyet végigjárva, találkoznak olyan képzett *chalucokkal*, kik a galuthban önálló existenciák voltak és saját akaratukból követ törnek, hogy résztvegyenek a hatalmas alkotó munkában.

Ha fölmész a *Karmelra*; fölemelt szemeid előtt húzódik a Karmel-völgye, melyen elszórtan fehértenek a *chalucok* sátrai; lelked mélyéből Bileam szavai törnek ajkadra: „*Mily szépek a Te sátraid, Jákov, hajlékaid, Izráél! . . .*”

Ujpestről küldöm a mellékelt verseket, melyek az Ősi Földön, az Uj Honban íródtak. Küldöm a Mult és Jövőnek, amelyre odakünn is annyi szeretettel gondoltam.

Mindenkor igaz tisztelője *Per Jenő*.

Per Jenő:

KÉT HELYEN — SEHOL.

*Elálmélkodom a Karmel hegy alatt.
Véznult árnyékom imbolygón halad
egy szük, ujbpesti uccán.*

*Olajdús liget. Narancs. Cédrustáj.
Az éjjél libeg mögöttem lustán
s lilán lézengő házak.*

*Végtelen csokor: mindig-zöld Sáron.
Éji komondor cuppog a sáron:
Egy sorson két kivert eb.*

*Itt: kék hid: a csend. Két partja: menny, rög.
Sarki korcsmából bor-hörgés röhög
a bányu éjszakába.*

*Sárgán csobban az ösvizű Jordán.
Tiktak-léptem kong az ucca partján
a rovott multú köveken.*

*Itt álmélkodom a Karmel hegy alatt,
míg véznult árnyékom imbolygón halad
egy szük, ujbpesti uccán.*

HARANGSZAVAK.

*Brimbrim!!! brimbrim!!! brimbrim m m . . . !
„Csürhe csorda: proletárok!!!
szűrő szómra sűrögjeteK,
gerendákra vár a robot,
vödrök és a piaszter!!
gyorsan, gyorsan, érték-rontó ringyrongy
[népség!]*

*Plimplim!!! plimplim!! plimplim m m . . . !
„PihenjeteK lankadt lelkeK!!!
szellő-szavú lengésemre
megcsalt fiacskáim hazamentek!!
elmuljon a nyűg, az éhség . . . !”*

Jaffa, 1922.

Per Jenő:

TENGERPARTON.

Pálmás parton verssorokat zúgva rimelnek
a habok.
Fáj a Végtelen,
mert szavakon, képeken
egyedül vagyok.
Megdühödt rajokban rohannak a habzó
hullám-katonák
vágy-tócsában
fetregő
köveken, holtakon át.
Óh, Anyám, most kicsiny szobánkban Téged
s nyílnak felém |látlak
gömbölyödő
hullám-karok.
Könnytől sós tájakon meghal a zene s én is
|meghalok.

A RÖG AKARATA.

(Euridikének, vérem Thzba-kincsü fejedelemasszonyának)

A föld volt. Ő tette. Nem tehattünk róla.
Éreztem,
hogyan testem
körítve karolja
láthatatlan, izmos, vér-hajtó kezével
s lerántott magához, mindkettőnket óva,
pamlaggá átpuhult, barna, rögs éjjel.
Éreztem, hogy lékeli
megroggyanó térdem
bősz vágy-kalapáccsal.
Éreztem, hogy szivja ki
maradék eróm, vérem
s egy más világba átcsal.
A Föld volt. Ő tette. Nem védekezhettünk.
S még segítette millió év,
mely pillanattá zsugorodott bennünk.
Eggyé bogozódtunk.
Minket uralt a világbirodalom.
Pántoló két karom
volt fejtartó párnád.
Lihegő testem mint takaró borult rád.
Levegőnk volt: ajkunk.
Tejüveg-csillárunk fátyolfölleg mögé bujt,
palotánk ablakéra az éj redőnye borult.
Siri csend,
vértomboló lárma.

A Föld volt. Akarta. Nem léphettél útjába.

NYITANY.

Sziv
szól
selymes
sipszón
uj huru
furulyán,
hogyan fölrezegejen

lejtős lankán
álom, szerelem
halk tilinkója,
vizek bölcsője,
keleti hárfák.
Gyász, ujjongás, rim:
halk-egymást megváltják;
míg lány leplek mögött
már forr sustorogva
ős, oboás ösztönök
korgó, morgó fagottja.
Am megfojtja csellós bánat,
mik milliók mélyén fáznak:
vontatott sóhaj, emberi, mély,
gyomorhangzású világfékely.
S az előbb már megfulladt forrongás,
most feltör a mélyből vad-buzogva
s futamok zúgnak zuhanyos hevétől.
De bősz csesszenéssel tüsszen a cinn
a hullámos haladás sziklatetőin
és robajos győzelmét szertekiáltják
hördülő, harsonás kürtök, recsegő brácsák;
Dühös dobok, bombardonok dörgése dübörg szét!
felhúzó halkán lelkem függönyét.

BIBLIAK BÖLCSŐJÉN.

Hajdani bibliák mai mezejéről
elmultak a Messiások.

Szökkenő palotagulákhoz
vasgörbitők, betongyűrők
kötömböt görgetnek
mosti Fáraó parancsára
és milljó öklű biborátok
egéig jajongva:
buzgalmas izmokkal
dörgő torkú Messiást
és új Bibliát ordít.

Haifa, 1922.

HAJÓ ORRAN.

Búsongva bűgő, világjáró habok
valamire jó és kell,
hogyan csorduló lélekkel
én is fölöttetek vagyok.

Menekülök.

Utálatom hömpölygése
elsodor az úri gáttól.
S ki tudja mért,
kivert a lét
Hunniából.

Odalenn barnán berren az ár
s egy asszony ül
könnybe fullt imában
kicsiny, újpesti szobában:
„mikor a fiu tengeren jár . . .”

Port-Said, 1921.

ÚJSTILŰ JAHRZEIT-TÁBLÁK.

Az új zsidó iparművészet semmiképen sem mondható feladatokban szegénynek. Anyag, motívum, cél mérhetetlen akad a tradíciók parlagos tarlóján. Csak a kezet kell értük kinyújtani. Ilyen nagy és szép művészi feladat mindjárt a sablónos, modern keretbe nem illő és talán ezért is sok helyről elmaradó régies, de stílustalan Jahrzeit-tábláknak kicserélése, hogy a nem szívesen látott gyári munkát egyéni és művészi alkotással váltsák föl. Mint ilyet igen értékesnek kell tekintenünk Horovitz Adolf tanár stílusos vázlatait, amelyeknek egyik érdekes és zsidó motívumokban gazdag példáját mutatjuk itt be.

HOROVITZ ADOLF 1932.

אברהם שמשון הלוי הורוויץ *

UJVÁRI PÉTER: A NÁSZÉJSZAKA

leány ártatlan volt, a fiú még a leánynál is ártatlanabb. Életre szóló kötésben egyeztek meg egymás között az öregek és ők engedelmeskedtek.

Az eljegyzésen megcsókolták egymást és szégyelték magukat. Arje csöndesen viselkedett; az új állapot napsütése nem borzolta fel az idegeit. A jesivában nem tanulják meg az udvarlást a fiatal emberek. Minden délután ellátogatott a menyasszonyához, de a zsidó szokások áthághatlan falat emeltek közöttök és a kivánságok még nem eresztettek olyan hosszú virágindát, hogy azon egymás mellett, hunyorgató szempillákkal és gondolkodtak. Csak ritkán beszélgettek és akkor is közömbös dolgokról: a góluszról, a nagy rabbi Lőw gólemjáról, a Tóráról, a szanzi rebbe csodatevéseiről és egyebekről. Néha a jövőről is.

Arje szeme ilyenkor meglobogott. A jövő az nagyon szép lesz. A jövő miatt ne féljen Fradele. Az biztosítva van és nem lesz oka szégyenkezni miatta. Pészachra befejezi Bobe Baszret, vagy kilencven cikkelyt a Jojre dic-ből is megtanul odáig; a rabbi már említette is, hogy megadja neki a mörénét. Ez nagyon sokat ér. Ha a möréne egyszer a zsebében lesz, akkor ő is felhúzhatja a talleszt a fejére.

— Mit szólsz hozzá, Fradele? Állok majd a templomban és a talleszt a fejemen lesz. És te állsz a rács mögött és látni fogod a széles ezüst bortnit, ami csillogni fog a homlokomon és azt mondod magadban: az én reb Arjem ez az ember és boldog leszel.

— És megélni? — kérdezte halkán Fradele — megélni miből fogunk?

— Megélni is fogunk, — felelt Arje nyugodtan. — Ha az ember ül és tanul, akkor az egy egzisztencia, mert az isten csodákat művel vele:

Fradele a köténykáját gyűrögette és hallgatott.

Egy este az ablak mellett ültek. Fradele a csillagokat nézte. Fiatal szive tele volt tavaszi ragyogással és egy-két szikra kikivánkozott belőle.

— Nézd csak, Arje, milyen kedvesen ragyognak a csillagok, mintha reánk mosolyognának.

Arjet nem lágyította meg a természet. A Tórára gondolt.

— Ragyognak — mondja —, elhiszem. De nem muszáj azt nézni. A Tóra azt mondja: Sze-meidet pedig fel ne emeld az égre, hogy meglásd a napot, a holdat és a csillagokat, az égnek minden seregét, hogy meg ne tántorodjál. A ragyogás, Fradele, ments isten, megtántorít.

Az öregek összevesztek a hozomány miatt és egy kicsit ölre is mentek, Fradele apja ordí-

tott, Arje apja ököllel fenyegetőzött: kiütöm a zápfogaidat te nimand.

Fradele sirdogált.

Arje töprenkedett. A hozomány nem bántotta, őt ennek az összekapásnak csak a jogi része érdekelt. Az a tévedés: a Tóra alapján állt-e az ő apja, vagy nem állt rajta, mikor zápfogainak kiverésével fenyegette meg a másikat.

Fradele még mindig sirdogált:

— Azt mondtá, hogy kiveszi a zápfogait.

Arje bólogatott:

— Hát azt szabad. Mert az áll a Tórában: Az álnoknak zápfogait kitördösém és fogai közül a prédát kiütém vala. Ha kitördöste a zápfogait, akkor hogyan üthette ki a prédát a fogai közül? Ebből az a tanulság, hogy az előfogait meghagyta. Ebből mi következik? Ebből az következik, hogy csak a zápfogakat kell kiütni az álnoknak. Az előfogakat nem szabad, mert az egy nagy evére. Láthatod, Fradele, a Tóra ellen, hál istennek, nem vétkezett.

Nagy esetet az öregek se csináltak ebből. Összevesztek, hát aztán? Nem sokat ér a rokonság, ha már egy pofonon is megakad.

Kitűzték az esküvőt. Fradele anyja kitett magáért, olyan lakodalmat csapott. Éjfélt után szobájukba vezették a fiatalokat. Előbb Fradelet, aztán Arjet ünnepélyes ceremóniák között.

Fradele lefeküdt. A szobában csak a csillagok világítottak. A szeme égett és a szive dobogott. Arje vetkeződött, lassan, meg-megállva. Néha leült és gondolkodott. Néha a könyvespolchoz szaladt, levett egy könyvet róla és az ablak előtt lapozgatott benne. Fradele a fiatal boldogságát kereste a szívében és várt. Arje még mindig tépelődött.

Egyszerre felkiáltott:

— Fradele, megvan. Tudom már, miről fogok szónokolni szombaton. Itt van, hallgasd meg. Ezt mondja az Irás: Ha madárfészek akad elédbe az úton valamely fán, vagy a földön, madárfiakkal vagy tojásokkal és az anyja rajta ül a fiakon, vagy a tojásokon: meg ne fogd az anyát a fiakkal egyben. Hanem bizony bocsásd el az anyát és a fiakat fogd el magadnak, hogy jó legyen dolgod és hosszú ideig élj. Hallottad, Fradele. Azt mondja: meg ne fogd az anyát a fiakkal egyben. Aztán megint azt mondja: bizony bocsásd el az anyát. Minek ez a második parancs, mikor már meg van mondva, hogy meg ne fogd az anyát? Miután pedig a Tórában nincsen egy fölösleges szó sem, hát bizonyos, hogy itt kétféle parancsról van szó. Az első valóban a mada-rakra vonatkozik, a második az emberekre és ez azt jelenti, aki megházasodik, bizony bocsássa el az anyját az elfogott fióknak. Gyönyörű ez a mi Tóránk, Fradele.

Már ragyogott a hajnali csillag és Arje még mindig a Tóra mélységes rejtelmét magyaráz-gatta az asszonykának.

helyiségébe helyezi át. Három évig küzdöttek a zsinagóga látogatói Meisel főrabbiával egyetemben a vezetőség ezen terve ellen. Végre 1863-ban kiküzdötték azon elvi határozatot, hogy a zsinagóga számára a dohány-utcai templommal egyenrangú fényes hajlék fog építtetni; addig is a zsinagóga megmarad az Orczy-házban levő régi helyiségében. Ezzel a pesti zsidó hitközség békéje meg volt mentve.

A győztes elv lassú léptekkel, de feltartóztatás nélkül közeledett a megvalósuláshoz. Huszonnégy zsinagógalátogató építésre alkalmas telket vásárolt a Rombach-utcában, melyet önköltségen a hitközség rendelkezésére bocsátott, azon kikötéssel, hogy a telken egy régi rithusu zsinagóga építtessék. A hitközség építő bizottságot küldött ki, majd 215.000 forintot irányoz elő az építési költségekre, felhívást bocsát ki az imaszékek eladására és templomépítési pályázatot ír ki. A beérkezett tervek közül az építő bizottság Wagner Ottó bécsi építész terveit fogadta el s a városi tanács 1870-ben kiadott engedélye alapján megindult az építkezés.

Két év alatt készült el a mór stílusban tartott remek épület, melyet kívülről két minarett-szerű karcsú torony díszít. A nyolcszög alakú zsinagóga 46 méter hosszú, 21 méter széles és 26 méter magas, köröskörül 9 színesüvegű kerek ablakkal s a közepén 24 ablakos kupolával. Feltűnően szép a zsinagóga falfestészete, frígládája, oldalszószéke és a kupola alatt, közepén elhelyezett almemor.

A díszes zsinagógát 1872 október 1-én avatta Pollák Lajos rabbi. A pesti zsidóság e temploma 50 éve hirdeti, hogy a régi formák hívei békésen össze tudnak férni az újabb formák híveivel, mert mindkét vallási forma az évezredes tradicionális, rabbanita zsidóság talajából nőtt ki.

Álljon az ötven éves istenháza az idők végtelenjéig és fennen hirdesse a zsidóság örök-szép zsoltosmáját: „Te vagy az oszthatatlan Egység, a Te Neved az oszthatatlan Egység és a Te néped Izrael oszthatatlanul egységes a földön.”

Izrael neve egy egyiptomi pirámison
Liliens Zeichnung. Lilien rajza Dessin de Lilien

GRÜNWARD LIPÓT: HANNA SZOMORÚ HISTÓRIÁJA.

— Egy régi krónika nyomán. —

I.

zorongó csend borult a házra. Rabbi Izsák, a tirnói pap, ott ült az asztalfőn, előtte feküdt egy Talmud-kötet, de bizony bele sem nézett. Vele szemben ült a felesége, ő előtte is érintetlenül hevert a félig kész harisnya, az örökké mozgó kötötűkkel együtt. Egyik sem nézett a társára. Szemük üresen meredt az asztalon pislákoló gyertyára, mely rémeket rajzolt a falra.

— Hol lehet az a lány? — sóhajtott a rabbinus.

A papné riadtan nézett az urára, csak kínos nyöszörgéssel felelt.

— Istenem, miért is engedtem el? — gyötörte magát tovább az apa.

— Én küldtem el, — nyög bűnbánóan az anya. — Az egész város kitódult. Nem lehetett vele bírni. Azt mondta, látni akarja a királyné bevonulását.

— Az Isten legyen nekünk irgalmas! Az a rengeteg sok katona, azok a száguldó kocsik, az az egész borzasztó tolongás. Ki tudja hová sodorta, mi történt vele?!

— Jaj nekünk, — zokogott az asszony és szívéhez kapott.

És ebben a pillanatban felcsapódott az ajtó és egyszerre ott termett előttük virgonc szélességgel a siratott leány.

— Itt vagyok, ne haragudj, apa!

Dehogy is haragudtak, szóhoz sem engedték jutni a tulbaldog szülők. Az anyja ölelte, csókolta, végigsimogatta, végigtapogatta egész szépséges sudár termetét. Csak néhány percnyi siró-ujjongó babusgatás után tudott a jó asszony összefüggő mondatot összehozni:

— Hanna, egyetlen életem, de rettenetesen aggódtunk miattad!

A komoly rabbinus sötét szemeiben is megvillant az öröm. Megindultan kelt fel a nagy könyv mellől és közeledett a lánya felé. De egyszerre csak megáll és ámulattal néz az ajtó felé:

— Hanna, ki ez az úr ott az ajtó előtt?! — szólt tétova hangon a pap.

— Jaj Istenem, — nevet a leány, — anya nem engedett szóhoz jutni. Egészen megfeledeztem. Jöjjön hát közelebb, hadd mutassam be szüleimnek életmentőmet.

Az ifjú szerényen, hajadonfőn közeledett a rabbinus felé, a rabbinus pedig rémulő tisztelettel kapta le a sapkáját, Hanna meg virgonc, üde hangon kezdett beszélni:

— Igen, bizony, borzasztó volt. Alig kerültem be a nagy tolongásba, a cselédleányt az emberáradat elsodorta mellőlem. Egyszerre csak azon vettem magam észre, hogy egyedül állok a gróf úr palotája előtt. Tétován nézek ide-oda, gyors vágatást hallok körülöttem. Minden oldalról száguldó huszárcsapatok rohannak felém. Nem néztek azok sem jobbra, sem balra, csak rohantak vakon és egyenesen rám, már érzem a lovak orrának a párolgását. Majd megfulladok az ijedtségtől. És akkor odarohan a gróf úr és kiragad majdnem a lovak patkói alól.

— A gróf úr, Nagyszombat grófja? — szól ámulattal a rabbi.

— Az vagyok, Árpád gróf, és boldog vagyok, hogy . . .

— Igen, drága apám. És fel is vezetett a kastély párkányára. Onnan mindent láttam, — kiált elragadtatva Hanna.

— Hallgass már, te csacska lány, — korbolja az apa. — Nem is tudom, mivel háláljam meg, hogy életét kockáztatta az én egyetlen leányoméért. Egész életemben imádkozni fogok nemes életéért és családjáéért.

— Ó, én boldog vagyok, hogy örömet szereztem kegyelmeiteknek, — szól lelkesen az ifjú gróf. — Amit tettem, lovagi kötelességem volt, tisztelendő uram.

Az ifjú gróf tiszteletteljesen köszönt, a boldog család pedig mély hajlongások között kísérté ki.

II.

Árpád gróf alig volt husz éves, olyan dús szőke fürtökkel és ábrándos kék szemekkel, mint valami német Minnesänger. Csoda volt-e, ha komolyan hitte, hogy ő csupán lovagerényt gyakorolt a tizenöt éves papkisasszonnyal szemben? Nagyon boldog volt hát és a végzett jótét enyhe kábulatával indult haza szülei kastélyába. De minél jobban eltávolodott a szerény papi hajléktól, annál nyugtalanabb lett. Könnyed, ruganyos léptekkel tette meg az utat, de mikor hazaért, érezte, hogy egész teste lázban didereg, fürtjei csapzottak a verejtéktől és szeme előtt színes ködök libegnek. Szobájába érve, levetette magát a medvebőrrel letakart kerevetre és ott hanykolódott sem alva, sem ébren egész éjjel. Mikor aztán a tavaszi reggel első sugárpompája beözönlött az ablakon, a töprengő ifju lelkében is világosság gyulladt és valami ujjongó sóhajjal sutogta el magának:

— Szeretem Hannát.

Lidércnyomástól szabadult meg a lelke, mikor ezeket a szavakat kiejtette, de riadtan nézett szét, nem hallotta-e senki? Kinyitotta az ablakot, megnézte, nem leskelődött-e valaki? Bohó aggódás! Az ódon kastély mélyen alszik az ősi park lombos fái között. Csak távolról hallszik egy harkály kopácsolása és egy fülemile éneke.

A gróf fullasztónak érzi a szoba levegőjét, ki-siet a parkba és harmatos fűben, nedves muharon keresztül, mindig mélyebbre hatol a sűrű rengetegbe, ott leül egy magányos, mohos kőre és újra elmondja:

— Szeretem, szeretem.

Ez a magányos bujdosás ismétlődött aztán napról-napra. Kerülte apja kemény tekintetét, víg emberek társaságát. Rettegett a gondolattól, hogy megtudják élete nagy titkát.

Dehát mit is szólnának hozzá? Nagyszombat grófjának egyetlen örököse és a zsidó pap leánya! Oh, ha élne az anyja, a szomorú, szép, szőke asszony! De most kire bizza titkát? Az apja, ha megtudja, kerékbe töreti. A barátai pedig biztosan mulatnának rajta és Hanna tiszta életét is beszennyeznék.

Egy szép, langyos alkonyon aztán véget vett a töprengésnek és a bujdosásnak. Kisurrant a kastélyból és ment lihegve, remélve és rettegve egyenesen a zsidópap házába.

A rabbinus épen indulóban volt az esteli imára, mikor belépett a gróf.

— Mit parancsol gróf úr? — kérdi remegő hangon.

— Kérni jöttem, szent atyám, könyörögni és nem parancsolni, — felel gyötrődve Árpád. — Egy hete tétovázva bujkálok, mint a sebzett vad. Amióta Hannát megismertem, se éjjeli álmom, se nappali nyugalmam. Nem bírom tovább. Könyörgöm, adja nekem feleségül a leányát.

A pap dermedten hallgatta végig a gróf szenvedélyes szavait. Még arról is megfeledkezett, hogy Hanna a másik szobában ül és most magába fojtja görcsös zokogását.

— Gróf úr, nagy uram, jól tudja, hogy életem-halálom a kezében van. De ezt, hogy kérheti tőlem, hisz tudja, hogy vallásom tiltja?

— Tudom, hogyan tudnám, hisz napok óta ezen töprengök, ezen is akartam kezdeni, de nagyon zavart vagyok, megfeledkeztem róla. Hát igen, szent atyám, csak zsidónak adhatja Hannát, én majd zsidó leszek érte, áttérek az ő hitére.

A szavak vadsága és forrósága megremegették a papot.

— Úram, ne káromolja Istent. A zsidó vallás nem egy gyarló leány hite, hanem az Örökkévaló adománya az ő örökkévaló népének. Ó, bocsássa meg egy öreg pap kifakadásait. De hisz képtelenség az, amit mond . . . Ha megtudják, romlásba dönti egész községemet. Dehát mi még elszenvedjük, hanem gróf is magára vonja apja haragját és szörnyü büntetését. Hiszen ez rettenetes.

— Szent rabbi, én mégis zsidó akarok lenni. Olyan alázatos, hívő zsidó, mint iskolájának bármelyik tanítványa. Tegyen próbát velem, adjon nekem néhány évet, ezekben én a zsidó vallásnak és tudományának akarom magamat szentelni.

És ha majd akkor méltónak talál, adja nekem a leányát. Így gondolom.

A rabbi még felelni akart. De akkor belépett a szobába néhány előkelő híve, akik tudakolni jöttek, miért maradt el a pap az esteli imától. Rabbi Izsák aztán bezárta az ajtókat, a most érkezett hívekkel együtt sokáig beszélgetett a gróffal.

A tanácskozás vége pedig az volt, hogy Árpád gróf még az éjjel belépett Ábrahám szövetségébe és maga is az Ábrahám nevet kapta. És a tirnói rabbi egy sajtószerű kötelezvényt adott neki, mely eképpen szól:

„Alulírott kötelezem magam, hogy ha urunk, a gróf méltó rá, hogy hitünk szerint Hanna leánnyommal házasságra lépjen, minden kétség nélkül neki adandom feleségül.” Izsák.

III.

A következő napon riasztó hír hozta izgalmába Nagyszombat népét: Árpád gróf nyomtalanul eltűnt. Az öreg gróf szétszalasztotta a megye pandurjait, később fellármázta az egész országot, de hiába. Sok tarka mende-monda keringett a nép száján az ábrándos ifju grófról, de az igazat csak néhány beavatott zsidó tudta. Ezek azonban szent esküt tettek a frígyszekrény előtt, hogy hallgatni fognak és nem is szólnak.

Árpád gróf pedig, vagy most már Ábrahám zsidó, nem is volt messze, Bécsben élt Meir Chaim rabbi házában, aki vállalkozott rá, hogy az előkelő gerből (prozelitából) zsidót nevel majd Isten segítségével. Az ifju a legjobb kezébe került. A bécsi rabbinus régi barátja volt a tirnói papnak és olyan türelmes, jámbor férfi, mintha maga Hillel iskolájából került volna ki.

Rabbi Meir Chaim olykor levelet is küldött a tirnói papnak egy-egy beavatott zsidóval. Nem győzte dicsérni Ábrahám éles elméjét és szelid lelkületét. Rabbi Izsák nagy titokban elmondotta

Palesztinában.

ezeket a feleségének, az anya meg tovább adta a leányának. Hanna ilyenkor egész éjszakán át sírt az ágyában a nagy gyönyörűségtől.

Történt azonban egy napon, úgy hat hónappal az eltűnés után, rabbi Izsák ismét levelet kapott a bécsi paptól. Mikor elolvasta, olyan lett az arca, mint a hamu. Az volt a levélben, hogy Ábrahám hirtelen eltűnt, a bécsi rabbi tanácsstalan, nem mer szólni, nem mer keresni, kit is keressen, Árpád grófot, vagy Ábrahám talmudistát; talán megbánta tettét és visszament apjához. Az Isten legyen nekünk irgalmas!

Az az egy bizonyos, hogy haza nem jött. Hiszen egész Nagyszombat zengne a hírtől, hogy megkerült az elveszett ifju. De hát akkor hol van? Ebbe a kérdésbe beleöszült rabbi Izsák egy hónap alatt. A felesége úgy járt-kelt a házban, mint az árnyék. És Hanna szemében egyszerre kialudt a pajkos csillámlás, arcán fakulni kezdtek a rózsák és hangja elvesztette vidám csengését. Kerülte a társaságot és ha néha kiment az utcára, révedező szemekkel nézett át az emberek feje fölött.

— Férjhez kellene adni, — suttogtak egymás között az asszonyok. Hiszen kérőben nem is volt hiány. Előkelő papok és gazdag kereskedők fiait versenyezték érte, de ő mindenkit visszautasított. Találgatták is eleget az emberek, kire vár, mire vár, de a végén belenyugodtak, hogy az Isten mégsem küldte el az igazit.

Év mult el év után. Hanna husz esztendő lett, abban az időben vénlányszámba ment. Rabbi Izsák nagy lelkitusakodás után egy tavaszi estén elhatározta, hogy beszél vele:

— Nézd lányom, — szólt neki szelid, akadozó hangon, — te tudod, én is lekötöttem magam Ábrahámnak, de hát ő öt év óta nem ad életjelt magáról, bizonyára nem él már. Meddig várjunk hát még.

Hanna szemében konok, fekete tűz lobbant fel és fudokló zokogásban tört ki:

— Apám, Ábrahám elvetette értem rangját, vagyonát és az élet minden örömét és én érzem, hogy ő él és várok rá, míg az utolsó hajamszála megöszül . . .

IV.

Talán ugyanebben a percben, mikor Hanna ezt a komor fogadalmat tette, egy vándor talmudista érkezett meg Nagyszombat határára. A város végén a grófi park előtt tünődve állt meg egy pillanatra. Az ódon hársfák illata csapta-e meg, vagy a kastély tornyait bámulta a holdvilágban, maga sem tudta. Csak érezte, hogy gyökeret vert a lába. De hirtelen megrázkódott és megdörzsölte izzó homlokát, mint aki rajzó emlékeket akar elhessegetni. Rohamban indult neki a városnak és kutatva nézelődött. Sötét volt már minden ház, csak egy ablak világított még: a betamidros ablaka. És minél közelebb jött, annál

jobban hallotta az ismerős éneklő hangját: talmudot tanultak ott bent a tirnói pap tanítványai.

— Solem alejchem — hangzott feléje, mikor belépett.

— Alejchem solem — felelte csendesen.

Ebben a világban nem szokásos a ceremóniás bemutatkozás. A név ugyanis mellékes. Elég ha tudják, hogy zsidó, testvér és talmudista, mint ők maguk.

De előkelő tartása, csinosabb ruházata és németes nyelve mégis érdeklődést kelt.

— Honnan jön? — kérdi az egyik talmudista.

— Wormsból — felel az idegen. — Tanulni jöttem ide. Milyen ember a tirnói rabbi, öreg, fiatal?

— Nem épen öreg, úgy negyvenes lehet, mert a lánya . . .

— Mert a lánya . . .

— Husz éves.

— Igen, — mond az idegen és nagyot lélegzik. — És milyen maszichtat (traktatust) tanultok?

Erre aztán megindult a hosszabb beszélgetés, disputálás. Végre éjfélkor az egyik talmudista magához invitálta éjjeli szállásra.

Másnap délelőtt rabbi Izsák megtartotta rendes előadását. Az idegen talmudista is eljött, hogy meghallgassa. Előadás közben fogós kérdést adott fel a tanítványainak és kérdezte, ki tud rá felelni:

A talmudisták tétován néztek egymásra. Ekkor előlépett az idegen és felelt.

A rabbi csak hallgatja, hallgatja az ifju ember éles, elmés fejtegetését. Szemei csillognak az örömtől, aztán elragadtatva kiált fel:

— És te fiam, tanítványnak jöttél ide hozzáam Wormsból? Hszen te máris méltó vagy, hogy mester légy Izraelben.

Az előadás után pedig odament új tanítványához és meghívta magához ebédre.

— Vendéget hoztam, — szólt a feleségének, — új tanítványom Wormsból.

Egy tachsét (diadém), méltó a világ bármelyik rabbiszékébe!

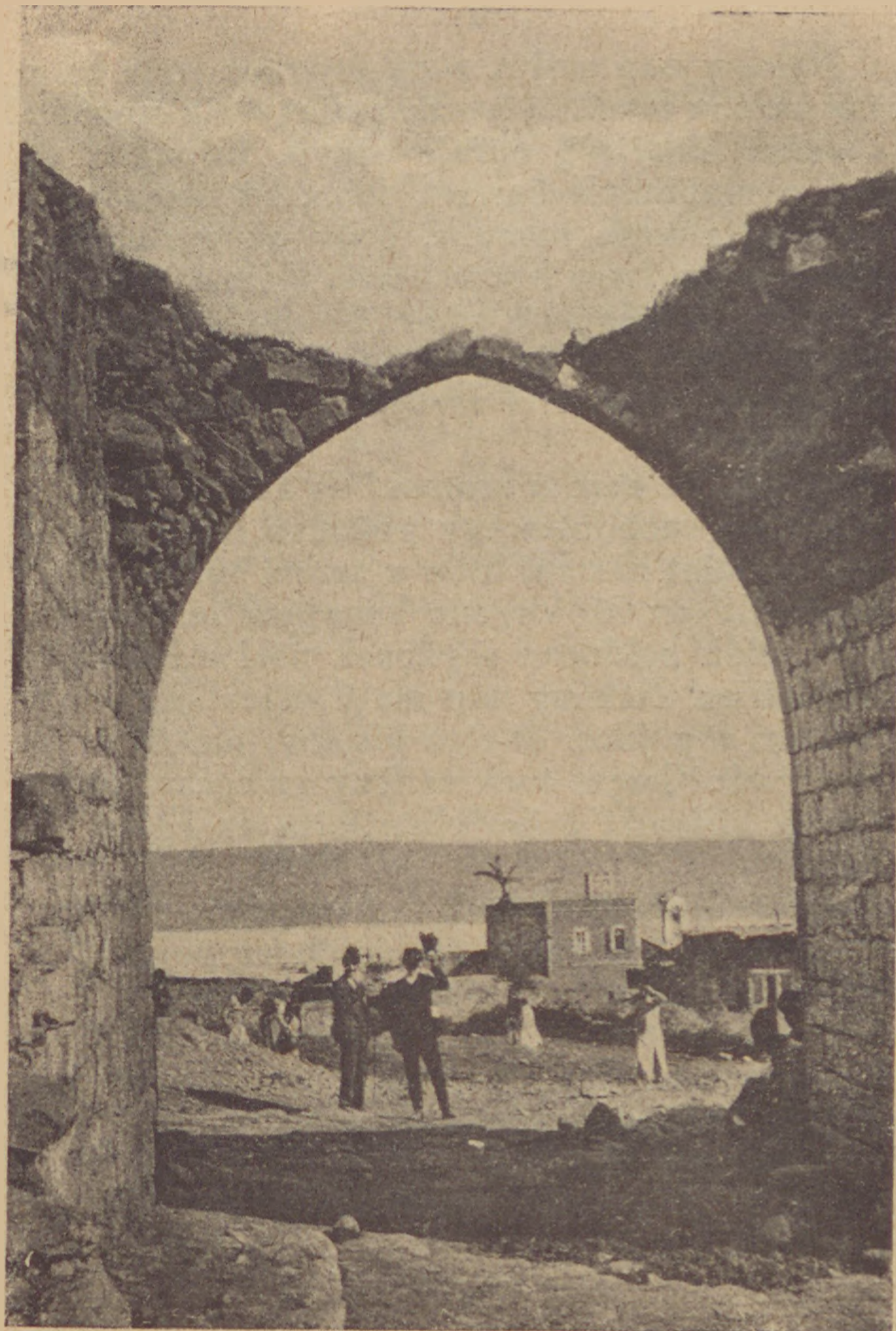
A papné is, a leánya is nagy tisztelettel és barátsággal fogadta és valóságos ünnepi lakomát rendeztek a tiszteletére.

Ebéd után a papné és leánya visszavonult. Alig tették be maguk után az ajtót, a papné gyengéden megölelte a leányát:

— Látod, egyetlenem, ez neked való volna. Szép, művelt, előkelő ifju és az ország első papja lesz még, majd meglátod.

— Drága anyám, — ismételte Hanna a sokszor elmondott választ, — az mind igaz lehet, de tudod, én várok.

Rabbi Izsák pedig ismét valami talmudi témát fejtegetett tanítványa előtt, de ez most zavaros és bizonytalan feleleteket adott neki, mi fe-

Palesztinában

lett a pap igen csodálkozott. Egyszer aztán az ifju félbeszakította:

— Rabbi, én nagyon boldog vagyok, hogy nem tekint tanítványnak, de igen, hát én nem is tanulni jöttem ide. Nekem megvan már a hataram (rabbi oklevél).

— Nem? Hát akkor miért jöttél? — kérde meglepődve.

— Hogy megkérjem a lányát, Hannát feleségül.

A pap arca hirtelen elsötétül. Istenem, be szívesen odaadná neki. Mégis tagadóan, tompán felel:

— Az . . . az . . . hogy is mondjam . . . az nem lehet.

Erre az ifju kiveszi zsebéből a hatarát és bemutatja.

A pap valami névtelen, sejtelmes remegéssel göngyöli fel a pergamen-ivet és erre az asztalra hull az ő kötelezvénye.

— Világ ura, — kiált fel álmétkodó ujjongással. — Hát te vagy az fiam, Ábrahám? A lányom mindig hitte, hogy eljössz, én kételkedtem. Legyen áldva az Isten, hogy megértem ezt a percet . . .

V.

Néhány nap mulva nagy örömhír járta be a tirnói kehilla hiveit: a wormsi eljegyezte Hannát. Az egész hitközség apraja-nagyja ujjongott és isteni csodatételről beszélt. Lám, itt bebizonyosodott a talmudi mondás, hogy az egymásnak valókat maga Isten hozza össze. Hanna is elutasította ezt, kikoszarozta amaszt és ime jön egy talmudista Wormsból és kész az eljegyzés. Ezt az Isten rendelte így, erre várt hát a szépséges, szomorú Hanna.

— No, de nem is szomorú az azóta. Hirtelen kivirult, — mondotta egy poétikus lelkű talmudista, — mint harmat után a saroni rózsa. Ismét felcsendült az ő virgoc kacagása leánytársai között, akik boldogan segítenek neki a kelengye készítésében. Néhány nap alatt visszafiatalodott. Ismét az a pajkos, ötletes kislány, aki öt évvel ezelőtt volt. Csupa ének és fény az egész paplak és ez a túlaradó öröm elborította az egész kehillát.

Ilyen ujjongó hangulatban érkezett el a menyegző napja. A város zsidósága és polgársága tódulva tolongott a templom udvarába. A szabadabb beszédű magyar asszonyok hangosan dicsérgették az ifju párt és lelkesen áradoztak a völegény tengerkéek szeméről, szép szőke szakálláról és karcsu alakjáról.

Nagy zsidóság közben felállították az udvaron a bársony mennyezetet, a chupát. A mennyezethez vezető utat apró leánykák gyöngyvirággal szórták teli. A fiatalság már meggyújtotta a sok színes viaszgyertyát és sorfalat állt a mennyezet körül. És a nagy zsidó keresztl felhangzott a marsalik harsány hangja:

— Unterführer! Elő a násznagyokkal!

És ekkor valami borzalmas dolog történt, mely megdermesztette a násznép ajkán a mosolyt. Fegyveres pandurok durva öklökkel csapkodnak jobbra-balra és szórják szét az embereket és közelednek egyenesen a mennyezethez. A pandurőrmester megragadja a völegényt és viszi a kastélyba az öreg gróf elébe.

A nagyur int, a pandurok kimennek, csak Vilmos, az öreg komornyik marad mellette.

— Mit kíván tőlem uram, miért hurcoltatott ide erőszakkal? — kérdi a völegény.

Az öreg gróf felhördül:

— Fiam, egyetlen fiam, hát nem akarsz megismerni?

— Én Ábrahám vagyok, egy szegény wormsi zsidó kofaasszony fia.

— Hallod ezt, Vilmos? — fordult a komornyik felé.

— Én meg azt mondom és esküszöm az életemre, hogy ez Árpád urfi. Már tegnap ráismerem a szeméről.

— Én zsidó vagyok, — ismétli szilárdan, — engedj vissza népemhez és menyasszonyomhoz. Az öreg gróf örvengő haragra gerjedt:

— Átkozott fattyu, hát megtagadsz, megtagadod az apádat? egész nemzetségedet, azért a rongyos népségért, meg azért a boszorkányért? Megállj csak, hát nem térsz hozzám vissza? Nem? Akkor oda se térsz vissza soha!

— Én zsidó vagyok és a hitemért meg is halok, ha kell.

— Mit beszélsz? Hát majd meg is halsz!

És kiadta a szörnyü parancsot. A cselédség máglyát rakott a zsidótemplom udvarán. Bilincsbe verték a völegényt és az égő máglyára vetették. Aki zsidó csak látta, mind azt mondja, hogy maga rabbi Akiba sem mehetett szilárdában a halálba, mint Ábrahám. Amikor a lángok és a füstoszlop körülcsapkodták, iszonyu fájdalommal kiáltotta:

— Hanna! Hanna!

De aztán mintha megnyugodott volna, enyhe nyöszörgéssel nyögte el a zsidó vértanuk utolsó sóhaját:

— Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy.

A menyasszony a téboly félelmetes erejével áttört az embersorokon és belevetette magát a lángoló máglyába.

. . . És néhány elszánt talmudista az éj leple alatt összegyűjtötte a máglya hamvait és másnap, — amikor minden zsidónak ott kellett hagyni Nagyszombat városát, magukkal vitték. A vándoruton aztán zsidó temetőre akadtak és ott földelték el közös sirba Ábrahám és Hanna testi maradványait. És a poétikus lelkületű talmudista fenyődeszkát helyezett a halottak feje fölé és a nyugvók neve után odaírta az Ab Harachimim, a martír ima egyik illő szakaszát:

— Akik kedvesek voltak és szerették egymást az életben, haláluk után sem váltak el . . .

Bródy László: Ne bántsatok

*Ne gondoljatok jobbra, balra,
csak szíveteket kitakarva
vegyétek a dalt.*

*Csak üljetek körém a fűbe,
ha szól a lelkem hegedűje
és felejtsetek.*

*Ne kérdezzétek, furcsa vándor,
Buddhától avagy Jehovától
kaptam én a dalt.*

*Csak karotokat égre tárva
figyeljete a halk imákra,
kóbor pap vagytok.*

*Én Kelet kapujában ültem,
én Párisnak is hegedültem,
jaj, ne bántsatok.*

*Csak mintha madár zeng a fán fenn
s az erdő rázendíti: ámen,
halkan sirjatok.*

KRAUSZ ANDOR: ZSIDÓ SÍRKÖSTILUS

z a jólismert közöny és felületesség, mellyel a magyar zsidó a hozzá ex offo közeleső tárgyak és problémák mellett elhalad, érthetetlenül nagy mértékben szokott megnyilatkozni a zsidó műkincsekkel szemben is. A céljuknál vagy típusuknál fogva határozottan hozzánk tartozó épületmaradványoknak, emlékeknek, művészeti és iparművészeti alkotásoknak nemcsak a tradicionális, de még a l'art pour l'art-értékét sem látják meg, ha pedig meglátják, egyetlen gesztussal intézik el a nem-zsidó és náluk is inkább a zsidó szakemberek. Nem szeretik „exponálni” magukat nivójukon aluliakért. Hálával tartozunk tehát Wolf Sándornak, az ismert műértő mecenásnak, akinek a Mult és Jövőben megjelent értékes ghetto-művészeti tanulmányai már rég a legszélesebb körben figyelmet keltettek, hogy ismét alkalmat adott a tudós Wachsteinnek az évszázados kismartoni ghetto és temető kultúrhistoriai tanulmányozására, ezzel kapcsolatban egy közel hét és félszáz oldalas regisztráló munka megalkotására. E hatalmas művet már méltattuk, de külön kell kiterjeszkednünk Wolf Sándornak alapos és igen értékes tanulmányára, amelynek első részében a zsidó síremlék fejlődéstörténeti vázlatát adja, másodikában pedig a kismartoni kövek stílusbeli alakulásáról beszél.

Wolf reámutat arra, hogy a zsidók még a legrégebbi időkben sem égették el halottaikat. A holtak elhelyezésének módja mindig a temetkezés volt, amelynek az idővel és a hellyel, a viszonyokkal csak a *formái* alakultak. Ábrahám, az ő a Machpela barlangot vette meg Heth fiaitól, hogy ott elhalt felesége, Sára, majdan pedig ő maga és mind az utódai nyughelyet találjanak. Csak Jákob felesége, Ráchel lett az első kivétel, aki meghalt az Efráthba vezető úton s ott a sivatag földjébe temettetett. Eddig a bibliai elbeszélés. A historiai oknyomozás pedig arra utal, hogy Jákob Egyiptomba szakadt fiainak többek között az ottani temetkezési szokásokat is el kellett tanulniok. Azon a vidéken és abban az időben ez a technika is a fejlődésnek igen magas fokán állott, ami az egyiptomiaknak a halálról és halottról való felfogását tekintve természetes is. A tetemnek a vadak elől való sziklaüregbe rejtéséből idővel a legpazarabb

építési formák fejlődtek, amelyeknek két főalakulásából a katakomba és mauzoleum-rendszer is le lehetne származtatni.

Az átvett idegen formák a zsidóság használatában is feltűnően pompázók maradtak és minden valószínűség szerint csupán a viszonyok kedvezőtlen alakulása, nevezetesen pedig a galuthba üzetés következtében egyszerűsödtek le. A sziklasírok korról-korra kevesbednek, a földbe ásott sírüregek fölött pedig eltűnnek a Mastaba-szerű cifra csarnokok, hogy a díszítés nélküli jelköveknek és lapoknak adjanak helyet, amelyeken még az írás is csak a hellenizmus befolyása alatt jelenik meg. A tömzsi itáliai köveken és az üreget takaró vízszintes lapokon előbb görög, majd latin, esetleg kevert nyelvű felirat tűnik fel, amelynek keretében egy-egy menorah, sofár, lulov és eszrog vagy levita-korsó az első zsidó szimbolum. A héber betű csak jóval később, a spanyol korszakban tűnik elő, de ez időtől fogva a sírok állandó és egyedüli díszes lesz. És az Európába vándorolt zsidó temetkezési rendszer hatásaiban nem maradt izolált.

Névtelen sír a kismartoni temetőben, 1704. (Barokk akantusz indúkkal.)

*Fr. Rösel T. David. 1723.
Patetikus barokkforma toszkán oszlopokkal.*

Salman b. Wolf Jeiteles ha-Levi Austerlitz. 1725.
Korai renaissance utánzat gót motívumokkal.

Zsidó eredetű az első keresztények katakomba rendszere és kimutathatóan zsidóktól átvett a római és keresztény sírköveknek azóta már sablonná merevedett számos emlékmondata is. De a további alakulást már a keresztény szellem diktálja. A gót stílus ugyan még jeltelenül siklik át a zsidó emlékek felett, de a renaissance varázsos ereje már ezekre is rálehel a maga tipikus dekorációit és szimbólum-stílusát. A legfeltűnőbb ugrású fejlődés azonban mégis a barokk korszakába esik. A barokkot tulajdonképpen a művészeti liberalizmusnak is lehetne nevezni. És mindig a liberális áramlatok voltak azok, melyek a zsidóságot a kivüle állókhoz minden téren közelebb hozták.

A romantikusan rendezetlen, széltében fütakarta régi kismartoni temető első köveit körülbelül ennek az epokának kezdetén raktár le a Bécsből ide emigráló zsidó települők. A császárváros közelsége különben is kiült az emlékekre. A formájukra és az anyagukra is. Wolf nem egyről állapítja meg, hogy ausztriai műhelyben készült. A sírkőfaragás lokális művészetét és művészeit csak a XVIII. század folyamán feltárt nyugatmagyarországi mészkőbányák csalogatják elő. Ekkor már körülbelül száz éves multra és jelentékeny fejlődési processusra tekintett vissza a hely. A kövek leszármazásának hosszú ideje számos és különböző uralkodó stílust ismert meg.

A régibb emlékeken a barokk stílus hatása látszik. Az első korszakokban csak mint a renaissance továbbfejlődése, még komoly és ceremóniás. A sokszor túlhalmozott dekoráció csak a XVII. század végefélé lesz kevésbé pompázó és lassankint a rokokó graciózus stílusába vezet át, amely az előző korszakkal ellentétben egy életörömös, minden szigorúságtól idegenkedő művészeti irányt képvisel. Mária Terézia kora élénk kagylódekorációval és keretézéssel diszítí a síkokat. De azután ismét az ellentétes irány érvényesül. Majd II. József idejében a komolyabb egyenes vonalakhöz és a simmetriához tér vissza az alkotó művész. Az alkotások ekkor egyszerűbbekké válnak és az empire korában már egészen a klasszikus görög formákra vezethetők vissza, amelyekből újra és végre csak a Biedermeyer fordul elő.

A Biedermeyerrel a történelmi érdekesség is véget ér. Ami azon túl van, az már nem tartozik egy a zsidó sírkövekről szóló művészettörténeti forrásmunkának keretei közé. És ez nemcsak a jelenben írt munkákra áll, hanem —

Jehuda Löb b. Pinchas Chasan, 1695. (Alakuló barokk.)

sajnos — a jövőben irandókra is. Mert a „modern” zsidó síremléken alig van valami a modernségen kívül. Sem stílus, sem eredetiség, sem tradíció. Csak a keresztény emlékek vérszegény utána-nagyzólása. Valami értékük mégis csak marad: jellemzői lesznek egy pár évtized zsidó mentalitásának.

Manuello héber verseiből:

TUDNÉK ÉN IS . . .

*Tudnék én is, hajh, vigadni,
Lobog bennem vágy elég,
Biztatna csak tele erszény,
Hogyha szivem lángban ég.*

*De a végzet csak butáknak
Szórja drága kincseit
S pénzt lihegve megöregszünk,
Am akkor már mit segít!*

CSANÁDI LÁSZLÓ: AZ ELVARÁZSOLT ASSZONY

Elvarázsolt asszonyról sokat mesélnek, azaz hogy inkább elvarázsolt királykisasszonyokról szól a mese, melynek a közepe szörnyűséges, de a vége aztán gyönyörűséges. Az én mesém — folytatta László az ünnepelt író, abban a társaságban, melyben öt évi kóborlás után először jelent meg ismét — egy húsból és vérből való asszonyról szól, kit kóborlásom közben, egyik felvidéki lovagvárunk aljában, éppen nem palotaszzerű házban találtam. Persze most követelitek tőlem hősnőm leírását. Ha én öt le tudnám festeni! Nem tudom, engedjétek el a leírást, hisz a mese a fontos! Ez kárpótolni fog benneteket.

— Nem, nem! — kiabált a férfitársaság minden tagja — az asszonyodat akarjuk látni, mielőtt a varázslót bemutatnád.

László, a dereshajú, hatalmas sörényű férfit, pár percig maga elé néz. Hallgatása halotti csendet teremt a különben zajos társaságban. Csak a gyertyák sercegése hallik. („A középkori lovagok köre” alapszabályai csakis gyertyafényt engedélyeztek.)

— A Latorca mentén van e lovagvár, mely-

ről szóltam. Tudjátok, hogy az ilyen középkori lovagvár az én fantáziámra hogyan hat?

— Az asszonyról beszélj, ne a lovagvárról — kiabáltak a többiek.

— Mikor ott fönt mindent megszemléltem, a völgy felé vettem utamat, melynek közepéből kiemelkedő torony biztatott, hogy ott lesz pihenő szállásom az éjjel. Éhes is voltam nagyon.

— Az asszonyról az angyalát, ne a gyomrodrról!

— A völgybe vezető úton régi nemesi kúria zsindeyes teteje tűnt elém. Ezen a zsindeyes tetőn keresztül nem a padláson, hanem a kertje közepén láttam meg őt.

— Mindegy, ha a padláson láttad is, csak beszélj már — szólt a társaság legfiatalabb tagja.

— Hallgass, öcskös, meg kell magyaráznom, hogyan láthattam meg Őt a tetőn keresztül a kertjében.

— Jó, jó tudom, te fenn voltál még a hegyoldalon.

— Azt elfelejtettem mondani, hogy a holdvilág ezen a júliusi estén olyan tündöklően ragyogott, hogy a Latorca fénylő ezüst sávan minden sötét foltot láttam.

Amikor megfordult lábam alatt az avar, föltekintett rám. Ettől a pillanattól kezdődik, fiuk — a mesém, mert amit eddig mondtam, szürke próza volt.

Föltekintett rám! Elvarázsoltan álltam meg. Homloka fényes volt, mintha a hold egyszerre versenytársat kapott volna! Haja és szemei ezüst tengerben csillogó drágakövek. Fekete ruha volt rajta, melyből úgy nyult ki hattyúnyaka, mint fekete kehelyből hófehér lilium. Imbolygó árnyéka fantasztikus varázslóként mozgott nyomában . . .

Csak pillanatokig láthattam, hang nélkül tovább libbent és eltűnt a tornácon. Csak fényes királyi előcsarnok márványoszlopai lettek volna méltóak, hogy ezt a csodajelenséget befogadják és nem egy olyan tornác, melyen muskátlik fonyadt leveleit, négy malteres oszlopot és egy rozoga kiskaput láttam — akkor este.

Akkor este, mert természetesnek találjátok, hogy nyomban elhatároztam: ezt az asszonyt megszőktetem és fölviszem a lovagvárba, honnan varázslat csalta ide.

Fölkerestem a falnak egyetlen fogadóját. Már sötét volt minden belül, kívül a holdfény rávetette a kopott fehér falakra a környező fák, bokrok dús árnyékát.

Hosszú zörgetésre bocsájtottak be. Szállás már nincs, de leheveredhetem a fogadó asztalára.

— Ki lakik ott abban a házban, a hegy aljában, mely ide látszik — mutattam a korcsmárosnak az elátkozott kastélyt az ablakon keresztül.

— Goldstein Izidor . . .

Fr. Hendl T. Lőb 1723. Barokk sír felnyúló akantusz-indákkal.

— Ember! — ordítottam — nem ezt a kis putrit értem az útszélen, hanem azt a nagy, zindelyes tetejűt, melynek a kertje idenéz.

— Mondom, kérem, a zsidóék laknak benne.

— Ki az? Mágus, vagy kabbalista, aki érti a varázslat bűvészetét?

— Nem értem, mit tetszik mondani, — nézett rám a fogadós rémült arccal, — de azt bizonyosan tudom, hogy már tíz év óta bérlí a gróftól a patakon épített fűrészst . . .

— Egyedül él ott?

— Dehogy, kérem, van a zsidónak felesége, meg egy csomó gyereke. Gyerek meg asszony nélkül nincs zsidó.

— Ugy-e vén, csunya az asszony? — kérdeztem remegve.

— Ugy látszik, az úr idegen ezen a környéken, mert akkor ismerné a Latorcavölgy legszebb asszonyát.

— A feleséget?

— Hát látta az úr?

— Láttam és meg fogom szabadítani.

— Tréfás ember az úr, az már szent. Nincs az elzárva, délután is itt volt nálunk. Az anyjukomtól vett egy hízott libát.

— Hízott libát vett! Ah, lehetetlen! Magát, barátom elvarázsolta az a kabbalista zsidó.

— Nem kabbalista az kérem, hanem a fűrészst bérlí. Minden gyerek ismeri a faluban.

— Látta az asszonyt sírni. Ugy-e sokat szenved?

— Nincs annak a zsidó mellett rossz dolga, csak éppen a gusztusát nem érti senki.

— Rút, öreg, szakálas! Akkor mégis csak varázsló.

— Ha itt marad az úr holnap, majd meg tetszik ismerni.

— Arra adjon tanácsot, drága fogadós úr, hogyan beszélhetnék vele, hogyan szabadíthatnám meg, mert biztosan varázslatban tartja a zsidó azt a grófkisasszonyt.

— Nem kisasszony az, kérem, nemrég, vagy pár hónapja az egész, olyan zsidó keresztelöt tartottak ott, hogy a vidékről összezsúrdult huncutkás zsidók is táncolták a kállai kettöst a tornác előtt. Már nagy gyerekei vannak. Oskolások volnának. Most is valami tanárfélét keresnek. Ha az úr olyan nagyon akarja megismerni, ajánlkozzék nevelőnek, még jól meg is fizetik. Nem igen akar erre az istentől is elhagyott helyre uriember jönni. Eddig csak olyan pajeszes tanította

Moses Jakob Koppel b. Zebi Hirsch. 1790. II. József korabeli szimmetrikus rokkoko emlék.

a drágákat. Mert hát nagyon szép gyerekei vannak ám annak a csunya zsidónak.

A fogadós, miután megmutatta ágyamat, a hosszú asztalt és fejem alá kerített egy párnácskát, eltűnt.

Mondanom se kell, hogy nem ágyam keménysége tartott ébren az éjjel.

Másnap délelőtt úgy 10 óra tájban léptem át az elvarázsolta ház kapuját. Nem akadályozott sem felvont híd, sem alabárdos őr, sem puderozott lakáj, sőt még szobalány kíváncsiskodása sem. A szolgáló az udvaron rám sem ügyelt, a kutya egyet sem vakkantott.

Szívdobogva kopogtattam, beléptem és ott találtam öt négy-öt gyermek közepette a szőnyegen ülve. Meglepetve fölugrott.

— Mivel szolgálhatok?

Bemutatkoztam:

— Asszonyom, hallom tanárt keresnek. Ajánlkozom.

Juspa b. Jesaia Jehuua Nikolsburg. 1819.
Klasszikus formát utánozó empire.

Isak b. Abraham Spitz. 1754.
Empire-Biedermeier átmenet.

— Tessék helyet foglalni tanár úr. Drágáim menjetek!

Most hallottam először a hangját. Fiuk, milyen hang. Mintha meleg estnek lágy zöngése futott volna végig. Ettől a hangtól és kezének királynői mozdulatától ismét elfogott az a képzelgés, hogy elvarázsolt asszonnyal állok szemben.

— Te voltál elvarázsolt, mester! — hallatszott ismét egy hang a társaságból.

Ugy lehetett, mert így szóltam:

— Asszonyom, nem nevelőnek jöttem én de, hanem azért, hogy önt ebből a varázsbárból megszabadítsam. Ugy érzem, hogy önt valami sátáni hatalom itt fogva tartja.

— Uram, nem értem önt. Tréfát üz velem, vagy pedig szerencsétlen beteg ember, kinek rögeszméi vannak. Nem vagyok én elvarázsolt kisasszony — amint gyermekeimről láthatta, hanem egyszerű, becsületes és boldog zsidó asszony. Vagy talán a romok közti barangolás hallucinációkat idézett az ön fejében elő? Hisz' tegnap este is onnan jött ugy-e?

Nem tudtam felelni. Az asszonyból kiáradó fenséges egyszerűség igézete elszorította torkomat és szégyeltem magam tolakodásomért. Végre nagynehezen csak ennyit mondtam:

— Lehetséges-e, hogy ön, királynője a bájnak, önként van itt evvel . . — Szavamba vágott.

— Meg akarja ismerni férjemet? Mindjárt jön.

— Ne, ne! Asszonyom, könyörgöm. Hogyan tudnám megmagyarázni látogatásomat?

— Nos, hát ön nevelőnek ajánlkózott, de nem tudta, hogy zsidóház ez és most visszalép, ugy-e?

Már jön is a varázsló! Hallom csizmája kopogását. Helyzetem furcsa volta nyomasztólag nehezedett rám.

Hatalmas, medvehasú, lompos ember picinyke szemekkel, melyek boldogan hunyorítanak.

Az asszony, az ezüst hold diadalmas versenytársa, tisztelettel eléje járul, csókra nyújtja piros száját a bozontos bajusztól övezett pipaszagú zsidónak, ki úgy fogadta ezt, mint király az adót.

Mégis — gondoltam — ez varázsló lehet, ki esténként Adonis alakját veheti föl. Csak ennek a tudata tudja ezt a Vénust szerelemre gerjeszteni.

— Nézd, Dorikám, ez az úr, — hogy is hívják kérem — nevelőnek ajánlkózott, de kiderült, hogy nem a mi népünkben való s így visszalép.

A medve felém fordul, megszorítja a kezemet. Jóindulatulag mosolyog.

— Sajnálom uram, de én jó zsidókat is akarok a lurkókból faragni, nemcsak művelt embereket. Azt akarjuk, hogy olyan boldogok legyenek, mint mi. Ugy-e drágám?

Ezzel az asszony kicsi kezét a magáéba teszi, melyben úgy eltűntek a fehér szíromujjak, mintha polyp csápjai ölelték volna át. Közben a gyermekek berohannak, főleg a varázslóba csimpaszkodtak, fölkuasztak rá és csókolták vörös, bozontos arcát, fűrészpores homlokát és az én asszonyom boldogan, — rólam, az őt felszabadítani akaró lovagról megfeledkezve — nézi őket.

Mit tagadjam? Ebben a pillanatban szép volt a varázsló és megértettem varázsának titkát.

Az erő csalta le a nagyvárosi asszonyt a Latorca mellé, az elhagyott falu zsalugáteses szobáiba és baromfiudvarába és a hűség és termékenység tartja itt boldog szolgaságban. Magamfajta lovagoknak nincs itt varázsereje.

Ezt érezte a medve is, mert otthagytott rögtön — gyermekei utána — egyedül az asszonyával. Eszébe se jutott, hogy veszélyes lehetek. Mi tagadás, bántotta a hiúságomat. Éppen egy u. n. ellenállhatatlan bókon törtem fejemet, mikor megszólal ő:

— Nos, lovag úr, belátja-e már, hogy a romantizmusa indokolatlan?

— Nagyságos asszonyom, tévedtem, azt hittem, hogy a férje varázsló és ön csak szánalmas rab itten, most látom, ön a varázsló és én vagyok megbűvölve örökké! . . .

— Önök, nagyvárosiak, lelkesednek és ezt szép formába is tudják önteni; mi falusiak nem lelkesedünk, csak szeretünk, nem öntjük szép szavakba, de e szerint cselekszünk.

László mester itt befejezte. Leült, elmélázva szitta szivarját és a többiek is elgondolkozva néztek a gyertyalángba, mely már kialvófélben volt.

— Hát nincs igaza annak a zsidó asszonynak? — törte meg a csendet Dönci, az alig hat hónapos férj. — A falusi férfi nem beszél irodalmi formában, hanem szerelmes módjára cselekszik. Az most is bizonyára ott ölelkezik asszonyával és mellette volt mindig. Mi itten lovagias históriákról csevegünk bor és füst mellett és az asszony otthon egyedül. Mit tehetnének egyebet, mint más lovagról fűznek megvalósítandó meséket? Én megyek haza!

— Én is! Én is! — kiáltoztak mindnyájan.

Akkor éjjel a Középkori Lovagok Köre tagjainak feleségei boldogok voltak és nem tudták, kinek köszönhetik azt.

Csak László mester maradt ott egyedül, ő, kit sok asszony várt naponta, ezt az estét annak az asszonynak szentelte, emlékezetül — kinek fehér arca akkor este diadalmas versenytársa volt a tündöklő holdnak.

KRÓNKA. KÉES-ÖZEMLE

NEGYVENÖT MINIATÜR RÉVÉSZ BÉLA ÚJ KÖNYVE

Révész Béla felülmulhatatlan írásművészetét legutóbbi számunkban méltattuk. Azóta ismét új könyve jelent meg: „Negyvenöt miniatür.” A nagyvonalú regény mellett a miniatür az, ami Révész Béla rapszodikus stílusának és túlfűtöttségében szikrázón kirobbanó fantáziájának a legjobban vág. Nem akarunk ismétlésekbe bocsátkozni és újabb méltatás helyett közöljük mutatóba a „Negyvenöt miniatür” egyikét, amelyet Révész Bélának szinte képzőművészi határokat érintő plasztikus írásai közül tárgyánál fogva is kiragadunk új könyvéből. A *Nösomele*-nél szebbet, zsidóbbat még senki sem írt.

NÖSOMELE

Végigmentem a szűk pesti utcán, ahol most a rembrandtos fejű zsidókat, Shylock leányait, földült orosz gettók kavargó ujjászületését lehet látni. Gömbölyű fejű, nagyszemű gyerekek játszanak a házak előtt és hallom, amint valamelyik emeleti ablakból lekiáltanak: — Nösomele . . .

Kaftános rajkók tanakodnak, ugrándoznak a komor, ódon templom lépcsőin, a hang az emeleten már türelmetlenebb, cirógatva fedd és hívogat: — Nösomele . . . Nösomele . . .

Fekete félcipellőben, fekete selyemköntösében egy öklömnyi rabbinus kiválik a gyerekrajból, kiáll az utca közepére és fölneéz az emeletre, a nap süt, sugárzásában előttem égnek a fölemelt gyerekszemek, sötét gömbjük hegyében a nagy szembogarok különös szomorúsággal tündökölnék, a kis rabbinus apró szája, alma-arca mosolyog, de a kinyilott, szemefehérjéből fölemelt szemei, ismeretlen komolysággal, rebbenés nélkül fölbámulnak az emeletre s földobban szivemen a bizonyosság: — Ez a Nösomele . . .

— Lelkecském . . . Lelkecském . . .

ahogy a héber szavak becézgetnek s valahol ott, az orosz-lengyel getto mélyén, elrongyolt szent könyvek között épségben-békében élő család gögicsélte el hajdan az imádságos gyermeknevet és most itt, a magyar ég alatt repdes idegenül, ébresztően: — Nösomele . . . Nösomele . . .

Két kitárult gyerekszem ölelkezik a világossággal, a napsugár előttem megzaporozza és a bánat? sirás? ijedés? sóhajthat föl a magasságba . . . bús gyerekszemek csöndes tündöklése rátükröz megindult képzelődésemre . . . borult lobogását, tündöző tekintését ott gyujtogatták az elrabolt messziségben? ahol lankás mezők fölé

*eláramlik az északi hó lehelése, ahol a kanyargós kicsiny utcák testvérkednek s küszöb a küszöb-
bel összeér, ahol apró házak a kas, melyben anyák, gyerekek, testvérek meleg husa összekarol, gyanutalan estéken az Isten szeme fölragyog a mennybolton, fűszeres családsszag egymásba dobantja az álmodozó sziveket, kesergő zsolttárok mámorosan zendülnek, ének, duruzsolás altatják az estét, de északról megbúg a szél, jégbe-hóba beledermedt emberek lavinásan közelednek a könnyörtelenséggel, kasházacskákból meghal az öröm, az ének, sikoly tébolyodik az orosz ég alatt . . .*

mélyszemű Nosomele, a vonuló halál ejtette rá árnyékait horkanó pillantásodra? . . .

A pillanat, amint a gyermek a magasba tekint, a rejtelmes kapu, mely kinyilik s idők távolságait a káprázataim elé emeli . . .

A szemek lejtőiről a fekete láng vándorösvényekre elvilágol s bujtató éjszakák, rettegős nappalok, holdsütötte kazaloduk, hajszolt zsidócsordák, frigládát mentő makkabeusok, homokban, hegyekben nyekkenő gyerekkocsik, megfujt szakállú, verejtékes vénék, képeim között megnyüzögnek . . .

félszerben, pajtában a rémülők leroskadnak . . .

félretaposott cipellőben, hurcolt pöttytestével Nosomele, mint a részeg, az álom előtt kacszázik, az anyja lábához beágyazzák . . .

virraszt a mennybolt, serceg a csillag, sugdos az erdő, lélegzik a Gonosz valahonnan valamerre, ártatlanok körül . . .

zizeg a kaftánka, nyújtózik Nosomele a kívánságok között, restült szemcsillagait rá-ráakasztja a sötétségre és nem mer elaludni . . .

szinezik, csak öltöztetik Nosomele lélekörvényeket látó szemeit:

— Ölik a zsidókat . . .

A lengyel siktól a pesti gettóig, hányszor rebtent a gyerekszempár a sötét suhogástól? a törtető menekülésben, fehér hajnalokon, fekete hegyszorosokban, száguldó orkánok havas lep-leiből, halottas éjszakák csöndmisztériumaiból hányszor merült-került a szűz gyermeklélek elé az élet nehéz mementója? . . . s most itt áll a kaftános emberke a pesti ház előtt, tanult szeme kinyilik, mint a zsúfolt mindenség . . .

én érzem az éjszakáit, a sorakozó büntető éjszakákat . . . megpihenés őrzi az álmát, de a Gonosz ráfuj a szemekre, a pesti szoba kalitkájában fölorgonál az erdő, felbőg a sikoly, se-reglő országutak iszonyata látogatva beszakad s két virrasztó gyerekszem mélyeiben forr a bánat, a riadt csudálkozás . . .

— Nosomele . . .

— Lelkecském . . .

— Szegény lelkecském . . .

MIRE VÁGYIK A ZSIDÓ? . .

Milotay István volt kurzus-képviselő, az 1919—20. évek rettentő zsidóüldözéseinek az „Uj Nemzedék“ hasábjain megértő krónikása, végignézte Molnár Ferenc új színművét, az Égi és földi szerelmet és élményeiről, benyomásairól vezetőcikkben számolt be a „Magyarság“ olvasóinak.

„Ez az erőfeszítés — az íróé és a közönségé is — igen-igen messziről jön. Szinte elválaszthatatlan a zsidó tömeglélektől a Megváltó tragédiája óta. Valami végtelen, legyőzhetetlen nosztalgia ez, valami rehabilitáció után gyöttrő vágy annak a legvégzetesebb tévedésnek, annak az apokaliptikus brutalitásnak kiengesztelése és cáfolata után, melyet a zsidóság valamikor a kereszt alatt elkövetett a nagyság, a jóság, a tisztaság, az emberiség és az ártatlanság ellen. Kétezer év óta birkózik a zsidóság azzal a vággyal, hogy Krisztus nélkül, vagy Krisztus ellenére is föl tudjon lelkében emelkedni a krisztusi gondolat magasságára, hogy be tudja bizonyítani az örök széphez és az örök igazhoz való egyenlő jogát. Ez a vágy kínozza Spinozát, ez gyötörte Nietzschét s ennek a vágnak betelhetetlen dühössége és bosszúsomja gyújtogatta Marxot a gyűlölet és rombolás evangéliumára. Ez a vágy vergődik minden zsidó moralista, bölcselő és művész erőfeszítésében, aki nagyságot érez magában, vagy a nagyság utánzata tartja a megszállottság állapotában. És nem csodálatos, hogy ezek az erőfeszítések, akarva, nem akarva, tudatosan vagy öntudatlanul, mindig Krisztushoz térnek vissza, ahhoz az erkölcsi és szellemi nagysághoz, melyet a zsidó tömeglélek kétezer évvel ezelőtt eltaszított magától és amelyet kétezer év után is hiába próbál megközelíteni vagy megérteni?“

Minekünk megvolt a különvéleményünk Molnár Ferenc drámájának keresztény aláfestéséről, az apácák, a bethlehemesek és Krisztus nevének szerepeltetéséről. Milotay úr azonban nem elégszik meg a szerző egyéni akciójával, elintézésével, hanem mindjárt általánosít és kacagni való naivitással vagy még kacagtatóbb célzattal legyőzhetetlen nosztalgiát lát bennünk, zsidókban az önmagunk történelmi rehabilitálása iránt s el akarja hitetni keresztény olvasóival, hogy mi kétezer év óta erőlködünk és mégsem tudjuk bebizonyítani az örök széphez és igazhoz való egyenlő jogunkat. (Hiszen ha örök szép és igaz alatt stílus- és kurzusszerűen egyetemet vagy tanári állást ért, fején találja a szöveget, mert effélékhez manapság igazán nincs egyenlő jogunk.) Majd azt a gyermekmesét adja be álmélkodó híveinek, hogy tudatosan vagy öntudatlanul Krisztushoz akarnak közeledni a zsidó szellem nagyságai, pedig hiába, nem tudják őt megérteni.

Aki csak valamelyest is tanulmányozta a kereszténység eredetét, Jézus föllépését, a zsidóság akkori helyzetét, a római világuralmat, az egymással vetélkedő vallásos szektákat, bölcséleti rendszereket és főleg az erőhatalmi viszonyokat, egyrészt mosolyogva teszi túl

Somogyi Kató, a „Sulamit“ egyik szereplője

Beck Ica, a „Sulamit“ címszerepében

König Ilus, a „Sulamit“ egyik szereplője

A nyitrai Aharath Cionegylet tagjai által bemutatott „Sulamit“ előadásból

magát azon a megjegyzésen, hogy a zsidók „apokaliptikus brutalitást“ követtek el, másrészt hogy azóta is hasztalan keresik a kiengesztelést. Jézus Krisztus történelmi szerepe tisztázva van. A ma oly rettentően lenézett zsidó faj adta a kereszténységnek az ő legelső apostolát, alapítóját és Megváltóját. A pogány Róma halálítéletének ódiomát hasztalan akasztják kétezer év után a mi nyakunkba. Falusi elemi iskolákba való éretlen viccelődésnél nem egyéb azt mondani: „Tik feszítették a keresztre Jézus Krisztust, büdös zsidók!“ Ezt az egészen megrothadt antiszemita-záptojást helyezi el Milotay úr a huszadik század társadalmi viharfészkébe. Mintha csak a keresztet háboruk idejében élnék.

Milotay úr a kurzusantiszemita ujságíró felületességével és tudatlanságával leckét akar adni nekünk, több mint hatodfélezer esztendő óta az Egyistenség hordozóinak, van-e vele egyenlő jogunk az örök széphez és igazsághoz. Próbáljon Jézus rabbi-mestereinek könyvébe belekukkantani, tájékozódják némileg a judeai próféták, a talmudbölcsek és Hillel iránt, böngésszen át egy sereg zsidó vallásbölcseleti könyvet, azután beszéljen. Az ismeretek hiánya eddig még nem kvalifikált véleménymondásra olyan történelmileg nagy kérdésben, mint amilyen a zsidó vallásnak, tehát minden keresztény vallás

ősapjának az örök széphez és örök igazhoz való viszonya. A zsidóság immár évezredek óta meg van elégedve prófétáinak, bölcselőinek, tudósainak és költőinek, a világ e rendkívüli szellemeinek a szépről, jóról és igazról való tanításával. Milotay úr megtalálja ezeket a leckéket akár eredetiben a Bibliában, akár a Biblia nyomán írt Újtestamentumban. A zsidó szellem képviselői — ezt is tudnia kell Milotaynak — nem Krisztushoz térnek vissza, hanem az örök egy Istenhez. A zsidónak Mózes volt a mesterük, szent egyisten hitük megalapítója és ha prófétához tér vissza a zsidó, Mózeshez tér vissza.

Még csak egyet, Milotay úr úgy látszik nemcsak a zsidó írásokat nem ismeri, hanem Nietzschét sem, akit tudálékosan emleget. Különbözn tudni illenék, hogy Nietzschének semmi köze a zsidósághoz, egy csepp zsidó vér sem folyt ereiben és egy csepp zsidó tinta sem a tollán. Azt hisszük, nem végeztünk fölösleges munkát, mikor ezekről a legelemibb dolgokról az antiszemita hirlapíró urat kioktattuk. Máskor aztán ne blamálja magát.

Még csak egyet, Milotay úr úgy látszik nemcsak a zsidó írásokat nem ismeri, hanem Nietzschét sem, akit tudálékosan emleget. Különbözn tudni illenék, hogy Nietzschének semmi köze a zsidósághoz, egy csepp zsidó vér sem folyt ereiben és egy csepp zsidó tinta sem a tollán. Azt hisszük, nem végeztünk fölösleges munkát, mikor ezekről a legelemibb dolgokról az antiszemita hirlapíró urat kioktattuk. Máskor aztán ne blamálja magát.

Eckstein Franka, Abigail szerepében

A Mult és Jövő tartalomjegyzéke

az 1922-iki évfolyamhoz megjelent és díjtalanul küldjük el azoknak az előfizetőinknek, akik kiadóhivatalunktól kérik. A tartalomjegyzék 8 oldal.

Alpár Gitta.

A NYITRAI „AHAVATH CIJON“

Egyesületek, körök mindenfelé burjánzanak nagy számmal. Szinte észrevétlenül sarjadnak elő a homályból, hogy aztán ismét észrevétlenül eltűnjenek a homályban. A „vis inertiae“ sorvasztja el gyakran még a szépen induló egyesüléseket is. És csak kevésnek jut az a privilégiumos sors, hogy mélyen bevessék a lelkekbe működésük nyomait. A nyitrai „Ahavath Cijon“ egyesületnek ilyen megkülönböztetett sors jutott. Dr. Berényi Sándor elnök és Neumann Emil alelnök vezetése alatt olyan nagyszabású kulturális működést fejt ki, hogy sikerült — ami a legfontosabb — az egész ifjúságot bevonni a zsidó ügy szolgálatába. Előadások, héber kurzusok, kulturestélyek és a Palesztina-munka támogatására irányuló törekvések jelzik az utat, amelyet az „Ahavath Cijon“ megtett, míg kulturothont emelhetett magának, a zsidószelem egyik mentsvárát. A mai számunkban bemutatott képekben mint a „Sulamith“ szereplőit látjuk a lelkes leánytagokat, akik Goldiaden híres operáját a közönség kívánságára többször is megismétlik a legnagyobb nyilvánosság előtt. Az „Ahavath Cijon“ rendezte a nagysikerű héber irodalmi estet is, amelyen Patai József ismertette az új héber költészet fejlődését. Fehér Arthur pedig modern héber költőkből szavalt. A nyitrai Ahavath Cijont a zsidó kulturegyesületek mintaképének tekintik.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-utca 14.

ALPÁR GITTA

A Mult és Jövő első kulturestélyén tünt föl. A Vigadó két hatalmas termét csengve fogta át csodás szépségű hangja. Hanganyaga, tehetsége, technikai tudása, muzikális intelligenciája már az első akkordokból kicsendül és mindenkit bizonyossá tettek az új koloratur-fenomen nagy jövője felől. Héber áriáival és Patai—Alpár dalával írenetikus tapsokat aratott, amelyek minden bizonnal tovább, végig fogja kísélni pályája többi fokain, Budapest és a vidék hangversenydobogóin, az Opera színpadán és följebb, amerre egyelőre még csak sejtéseink mutatják karrierjének útját.

SINGER BERNÁT SZERETETHÁZ

Valamikor... Valamikor? Hisz még négy éve sincs, hogy elment Oda, Túlra. Még négy éve sincs, hogy elparéntáltuk és megsirattuk a Tudóst, a Papot, az Embert... Valamikor nem volt ritka vendég a neve ezeken az Néki annyira kedves lapokon. Itt fénylett és itt hívogatott hónapról-hónapra és hétről-hétre az ő kedves, tudós, költői írásai felett. És a szava ott zsongott mindannyiunk lelkében, a hangja mindnyájunk fülében, akik hallottuk és akik csak olvastuk az ő ígét. Azután, egyszer csak ő is, mint már annyian azok közül, kikkel nagyon összezoktunk... Nem akarunk új bucsúbeszédet tartani fölötte. Csak egy rövidke hír szabta fel még egyszer a hegedő sebet. Egy rövid kis hír a határon túlról. Hogy a szabadkai kertváros közepén Szeretetház épül Singer Bernát emlékezetére. Szeretetház, kórház, mely újan, fehéren, puhán, melegen — és úgy amint a nevébe írták — szeretettel, igen nagy szeretettel, az Istenben boldogult Singer Bernát szeretetével öleli magához a szegény szenvedőket... Mi, zsidók, nem szoktunk szobrokat állítani. Ő, nagyon bölcs a biblia parancsa. Mert sohasem a lelket, hanem a művészet legfelsőbb határán is a testet, az anyagba merevített pózt hirdeti a bronz meg a márvány. Sokat mutat és keveset jelent. Dicsőséget, hírt, nagyságot — talán, de szeretetet soha. Kedvesek, okosak és látszik: őszintén hálásak, igazán szeretők a szabadkai zsidók meg a becskereki, újvidéki, zentai, zombori testvérek, akik így kórház formájában építik föl maguk közé az elhunyt papjuk örök emlékezetét. Mert a maguk emléke is lesz. Szobrok mellett közönyösen is el lehet haladni. De aki egyszer beheggesztett sebbel, kipirult arccal, megegyenesedett gerinccel fogja majd elhagyni a szabadkai zsidókórház ágyát, az nem fogja elfelejteni Singer Bernát nevét soha. És azokét sem, akik megörökítették.

*

A Singer Bernát szeretetház akció szervezésének kapcsán Pollák Lajos alelnök lelkes szeretettől áthatott vezetésével agilis propaganda-bizottság utazta be Jugoszlávia nagyobb városait, ahol mindenütt nagy lelkesedéssel és megértéssel fogadták. Hitközségek, zsidó intézmények és magánosok nagy adományokkal segítik elő a szép és nemes tervet, hogy az minél előbb valósággá váljon. A Szeretetház-Egyesület, melynek elnöke dr. Wilhelm Adolf, aki negyven év óta kórházi igazgató főorvos, alelnökei Pollák Lajos és Spitzer Mór, buzgó munkájával máris annyi alapítványt biztosított, hogy rövidesen igen jelentős eredménnyel kezdheti meg áldásos működését.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest.

PIECHNIK ÉS MECHTL

HÖLGYFODRÁSZTERME

Budapest, IV., Váci-utca 8. félemelet

TELEFON 31.

Czégünk különlegessége.

Legujabb divat.

Különlegességi ház
parókák és transformációk
Díjtalan kipróbálás.

Kötőde, kézimunka, előnyomda, gombáthuzás, fehér-
nemüvarrás, harisnyafejelések
KOLLMANN, VII., AKÁCFA-UTCA 14 SZÁM. jutányos árban.

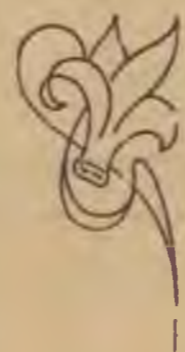
A MULT ÉS JÖVŐ NAPTÁRA

AZ 1923. (5683) ÉVRE

GAZDAG TARTALOMMAL
DECEMBERBEN MEGJELNIK.

Hölgyek figyelmébe! Női kiszolgálás.

HYGIEA

BUDAPEST, IV., ESKÜ-UT 6.
FRIEBERT FERENC ÉS TÁRSA
KLOTILD PALOTA.

NŐI egészségügyi, testgyenesítő és
betegápolási cikkek.

Fűzők-, has- és csipőszorítók, melltartók
legtökéletesebb gyártása.

Ujrendszerű haskötők méret szerint.

Sérvkötők, gummiharisnyák.

TRANSYL SZÖNYEGJAVÍTÓ ÉS SZÖVŐÜZEM

Budapest, VII., Vörösmarty-utca 20.

Vállalja perzsa és másfajta szőnyegek javítását, mosását és
új szőnyegek készítését. Esti tanfolyam tanulók részére.

Kertész
NŐI DIVATHÁZJA
BUDAPEST
IV., VÁCI-UTCA 8.

bluzok, ruhák,
pongyolák, felöltők,
szőrmeáruk, fehérneműek

GLORIA KÉZIMUNKA ÉS KELENGYEHÁZ

BUDAPEST, VIII., BAROSS-UTCA 86. SZÁM

Függönyök, ágyterítők, menyasszonyi kelengyék mérték szerint karácsonyi olcsó árakon.
Gobelin-képek, műselymek és gyapjufonalak nagyban és kicsinyben.

Férfiöltönyt vagy raglánt 18 000 koronától készitünk finom szövetekből, hozott szövetekből olcsón elvállalunk
MODERN SZABÓSÁG VI, Podmaniczky-utca 11. I. emelet.

Fényképezőgépek **RADÓ**
színházi- és prizmás távcsövek Egyetem-tér 5.

MENYASSZONYI KELENGYÉK SZÉKELY JENŐ, IV., Kammermayer Károly-u. 2.
GYERMEKFEHÉRNEMÜEK Szervita-tér, sarokház. Telefon: 45-75.

Barmicvo- és nászajándékul könyvet és zeneművet RUZITSKA O.-nál vegyünk. Károly-körut 9 Használt könyvet veszünk.

Női kalapok
elsőrendű
anyagból

Brachfeld

Sport- és autó-sapkák
Női-divat különlegességek

IV., Kigyó-utca 5. szám Klotild-palota Váci-utca sarkán.

SLOVAK PEDICURE-SPECIALIST

Fagykezelés - Frostbehandlung

Elsőrangú hölgyfodrászat és arcápolás
BUDAPEST, IV., Türr István-utca 8. Váci-u sarok.

Bájos kabátkülönlegességeket, toiletteket francia
chikkkel készitek jutányosan elsőrendű anyagokból

Siegfried női divatszalon
Váci-utca 22, félemelet 6.

Szőrmét fest, Nuver János
tisztít, vadbőrök készitése és mindennemű szücs-
munkát vállal szücsmester
BUDAPEST, VI.,
Nagymező-utca 45 sz. I. em. 9.

Maison Izsák női divatterme
IV., Hajó-utca 12-14.
Angol és francia toiletteket készit hozott anyagból is.

KOLBEN MARGIT Budapest, IV., Haris-utca 1.
(Váci-utca 30.)
Telefon: 166-65. Blúz- és pongyola-különlegességek.

WEITMANN
HÖLGYFODRÁSZ

Pollák Szerén
NŐIKALAP-DIVATTERME BUDAPEST
IV. HARIS-BAZÁR 3.

Telefon 118-71.

BUDAPEST, IV.,
RÉGI POSTA-UTCA 11

Lehrer szőrmeháza

Budapest, IV. ker.
Váci-utca 25. szám.

TELEFON
84-85

A legkiválóbb izlésnek megfelelő szőrmemodellek és szücsmunkák szakszerű elkészitése. Alakítások a legujabb modellek után készülnek.

ADLER szűcs
VI., KIRÁLY-UTCA 94.

ALASKA-RÓKA, SZÜRKE PARKAS, SZÜRKE RÓKA
ÉS SZÖRMEKABÁTOK LEGJUTÁNYOSABBAN.

Pock Károly

VI., ANDRÁSSY-UT 19. SZ.
(PETŐFI-UTCA SAROK)

Modern parókák, transformációk és mindenféle hajmunkák a legjobb és legdivatosabb kivitelben jutányos árban készülnek. Speciális hajfestés.

JAKOBI G. LAJOS Telefon: 153-94.

URI SZABÓ Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6

NEUMANN FANNY

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-TÉR 19. SZÁM.

NŐI RUHA DIVATSZALON

Készít angol és francia toiletteket a legkényesebb igényeknek megfelelően eredeti modellek után.

Nem cserél! Nem szakít!
Gallérjait, frakkingeit és
fehérműit a „KIRÁLY” gőzmosó-
dában tisztíttassa.

A legkényesebb igényeket is kielégíti.

VII., Király-utca 15. IV., Magyar-utca 6.
VII., Dohány-u. 20. VIII., Baross-utca 92.

SCHEINER ILONA

BUDAPEST V., BÉCSI-UTCA 8. SZ.

Telefon
175—25

*Női kézimunka és rajzműterem.
Mindennemű kézimunka-anyag
nagy választékban.*

Salon de Coiffure „Dorján”

Különleges vallási paróka modern készítése.

Ondolálás. Hajfestészet. Kozmetika. Arcápolás.
Modern hajmunkák.

NAGY ADORJÁN

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRUT 15. SZÁM.

Szabászati

és női kalapkészítő-iskoláimban szabni, varrni, kalapot
készíteni tanítok. Magántanulásra szabászati tankönyvem.
Kalapkészítést olcsón vállalok.

GEIGER ETEL
KÁROLY-KÖRUT 10. SZ.

*Kesztler Jenny fűzőterme és
Büchler Hermin női divatterme*

Budapest, IV., Bécsi-utca 5. szám.

EHRENFEST IRMA

IV., PAPNÖVELDE-UTCA 8. I. 5.

*Elegáns kosztümök, köpenyek, ruhák, blúzok
állandóan dús választékban.*

KOVÁCS ANNA elsőrendű női
ruha-divatszalon

TELEFON: Budapest, IV., Haris-bazár 5.
160—48. II. emelet 2.

Ékszer,

aranyat, ezüstöt vesz, javi-
tásokat elfogad

KLEIN ADOLF, BUDAPEST, VII., DOB-UTCA 3.
Károly-körut mellett.

Lady Divatművészeti Műhely
IV., Szerb-u. 8. Tel.: József 102-37.

KÉSZIT: Művészi kivitelben utcai, házi, estélyi, tánc, szinpadí
ruhákat, köpenyeket és jelmezeket használt anyagból is.

Salamon Nővérek NŐI DIVAT-
TERME

BUDAPEST, IV., VÁCZI-UTCA 15. SZÁM

Brilliánsokat,

gyöngyöket, ékszereket mindenkinél drágábban vesz SZÉKELY EMIL ékszerüzlete Budapest, VII., Király-utca 51. Teréz-templommal szemben. Cimre tessék figyelni! Telefon: József 105-35.

VERES MŰVÉSZI GYERMEK-FÉNYKÉP SPECIALISTA

MŰTEREM: BUDAPEST V., HARMINCAD-UTCA 3. TELEFON: 135-70.

Paralla Boriska nőruha-szalón
Budapest, IV., Váci-utca 5. szám
Feljárt: IV., Türr István-utca 9. szám III. em. 1.

BAUERNÉ különlegességi fűzőterme

Budapest, IV., Harmincad-utca 4.

Menyasszonyi, estélyi toilettek, belépők kölcsönbe kaphatók Felöltők, kosztümök alkalmi árban készen és mérték után. VII. Almássy-u. 4. Dohány-utca sarok. **Steiner.**

Gyorsan járj, tovább érh.
ennek titka ennyi:
Tierd a cipődre
Berson sarkot tenni.

„OTTO“ VACUUM MEGÓVÓ VÁLLALAT
Cégtulajdonos: ROSENFELD OTTÓ
Budapest VII. Sip-utca 7. sz. — Telefon József 125-25.
Szőnyegjavító-, mosó- és himző-osztály házi kezelésben.

Elvállal szőnyegek javítását, porolását és mosását. — Függyöök, szőrmek és mindennemű szőnyegek megóvását és molyirtását. — Szőnyegek vetele és eladása. — Mérsékelt árak.

LUSTIG ÉS NEMÉNYI FONDEE 1883.

Műhimzési intézet, rajz-műterem BUDAPEST, IV.
Ő Felsége a királyné elismerő okmánya. BÉCSI-UTCA 9

ROSENBACH KATICA TELEFON
ELSŐRENDÜ FRANCIA ÉS ANGOL József 115-32
NŐIRUHADIVATSZALON

Budapest, VII., Károly-körut 9. sz. II. emelet 8. ajtó
Vidékiek soronkívül szolgálatnak ki.

ALTMANNÉ és WEISZ ILONKA

Hozott anyagból készítünk angol és francia toiletteket és kosztümöket.

NŐI DIVATTERME BUDAPEST
WESSELÉNYI-U. 60. III. em. (Lift)
1 telefonszám: József 9-95.

† THERAPIA † NAGYMEZŐ-UTCA 14.
(Szerecsen-utca sarok)

Különlegességi szaküzlet:
Haskötők és sérvkötőkben Hygien. cikkek nagyraktára.

Maison LICHTENSTEIN

angol és francia nődivat-terme

Eredeti modellek.

BUDAPEST, IV.
Irányi-utca 15. II. 6.

BÉKÉSSY MÁRIA és VASZARY SAROLTA
NŐI DIVATSZALONJA Budapest, IV., Szerb-utca 8.
(a kapu mellett balra)

KÉSZIT: Angol és francia kosztümöket és ruhákat, estélyi toiletteket, köpenyeket, blúzokat, stb. Elvállal átalakításokat is a legújabb divat szerint, a legjutányosabb áron.

Maison de Fourrures Szakképzett külföldi szűcsmester

BREUER S. BUDAPEST, V.,
Erzsébet-tér 19.
SZŐRME MEGÓVÓ INTÉZET.

NŐIKALAP-TEREM FÜRST IRÉN

V., DEÁK FERENC-UTCA 10
I. EMELET

BLUZOTTHON

PRINCZ SÁNDOR, BUDAPEST, VII., KIRÁLY-UTCA 23.

RUHÁK, BLUZOK, PONGYOLÁK, ALJAK
— mélyen leszállított árban —

Szövet bluz . K 2390 | Kitűnő flanel bluz . . . K 1590
" alj . . K 1950 | " " pongyola K 2950

FIGYELEM!

E lapra hivatkozók nagy árengedményben részesülnek.

GROSZ ÉS BODNÁR SZÜCSÖK

BUDAPEST, VI. SZONDY-ÚTCA 9.

SZÜCS- ÉS SZŐRMEÁRUK nagy választékban. Női szőrmekabátokban specialisták. Javítások és átalakítások jutányosan eszközöltetnek.

TELEFON BUDAPEST

SZŐRMEFESTÉS
VADBÓROK KIKÉSZÍTÉSE T ÉS MINDENMÉLT SZÜCSMUNKÁT VÁLLAL
0-UTCA-11 **BORDYÉ IMRE** SZÜCSM

SZÁNTÓ JÓZSEF SZŐRME-ÁRUHÁZA

BUDAPEST, VII., KLAUZÁL-TÉR 7. SZÁM
Klauzál-utca sarok. Telefon: József 128-29.

Szőnyeget, régiséget

vesz, elad

STERNBERG, DOB-UTCA 24.

Paplant¹ minden minőségben és Blau-nál kivitelben legjutányosabban
VII., Király-utca 19. Telefon: József 128-59.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrassy-út 38, I. Miracle hajeltávolító szer szétküldése utasítással. Szépségápolás. Szemölcsirtás.

Hölgyfodrász
MANICÜR, HAJFESTÉS
ártalmatlan növény törökpasztával, „HÄNNE“-vel
KOSMETIKA.
A szépségápolást elsőrangú megbízható munkaezők végzik.
KRÁNITZ A.
IV., Párisi-utca 5. szám,
a főpostával szemben.
Telefon 122-58.

SCHWARCZ IZIDOR szücsmester
Budapest, IV., Gróf Károlyi-u. 28. Muzeum-körut sarok
Készít rendelés szerint és raktáron tart mindennemű szőrmearut. // Elfogad javításokat és átalakításokat.

FENYŐ ÉS BOZSIN

SZÜCSMESTEREK SZŐRMESZALONJA
BUDAPEST, IV. VÁCI-UTCA 10. I. EMELET
TELEFON 61-66

Saját gyártmányu szücs- és szőrmearuk a legnagyobb választékban.

ÁTALAKÍTÁSOK.

TELEFON 61-66 Szőrmeargyak nyári megóvása jótállással.

Teljes iroda-berendezések, **Íróasztalok**, legolcsóbban LÁNYI-nál
Budapest, VI., Vörösmarty-utca 53 Telefon: 61-43.

CSALÁDI MOZIT**VEGYEN!**

Hatschek és Farkasnál
optikai, fotokino-szaküzlet

IV. Károly-körut 26. // VI. Andrassy-ut 31.

WEISZ MARISKA

KÉZIMUNKA-ÜZLET

V., LIPÓT-KÖRUT 22.

TELEFON-SZÁM: 62-34.

Függönyök, ágyterítők, gobelínek, gyapjufonalak nagyban és kicsinyben.

KOMÁROMI HARISNYAÁRUHÁZ

KÖTÖTT KABÁTOK, JUMPEREK NAGY VÁLASZTÉKBAN.

VI., NAGYMEZŐ-UTCA 14.

Andrassy-út mellett.

MINDENKINÉL
OLCSÓBB A

GLÜCK ÁRUHÁZ BUDAPEST, KIRÁLY-UTCA 33.
FÉRFI-, NŐI SZÖVETEK BEN, SELYMEK BEN ÉS MOSÓKELMÉK BEN.

Maison Heim BUDAPEST,
IV., Deák Ferenc-u. 19.
Elsőrendű párisi modellek kosztümök-
ben, köpenyekben és toálettekben.

ARANY Van ennél szebb?
SZŐKE A felülmúlhatatlan Hyvarjon-réle „ONO“ Golden
HAJ! Hair Wash világosbarna, vörös, szőke vagy fe-
keté hajat fokozatosan világossá, majd arany-
ragyogásúvá változtatja át. Nagy üveg K 400.—
Kapható: Opera-gyógyszertár, VI., Andrássy-út 26. Kartsch-
maroff-drogéria, Rákóczi út 50.

PAPLANÉRT első utja SZALAI
a paplankirályhoz
legyen, legolcsóbb forrás, legnagyobb
választék, átdolgozást is vállal.
Budapest, VII., kerület, Kertész-utca 35. szám.

TELEFON:
József 102—86.

**Juszt László
és Gyula**

villanyerőre berendezett
optikai szakintézet.

JUTÁNYOS ÁRAK.

Budapest, IV., Múzeum-körút 13. sz.

Feltétlenül
jószabású **FÉRFIRUHÁKAT**
kizárólag angol szövetekből elsőrendű
kivitelben készít mérsékelt árak mellett

Szombat és
ünnepnep
zárva. **GROSZ LIPÓT** férfiszabó
Budapest, V., Vadász-utca 15. szám

TELEFON:
107—73 **ROSSZ SZABÁSÚ RUHÁKAT**
jutányosan átalakítok és fordítok. —

Pollák Gizi és Margit női kalap-
terme
IV., Aranykéz-utca 4. III. emelet 24.
Legújabb párisi modellek. Alakítások és javítások a
legutolsó divat szerint és a legjutányosabban.

LISZTES JÓZSEF
SZÜCSMESTER
BUDAPEST, IV.,
VÁCZI-UTCA 46.

Ajánlja saját műhelyében készült, dúsan felszerelt
kész szőrmeárúraktárát. Mindennemű szőrmeárúk és
téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

Szőreltávolítás hölgyek
arcáról,
karjáról és egyéb kellemetlen szőrök

„RAVISANT“ hajeltávolítóval érhető el rövid
használat után. Teljesen kipuhtítja a szálakat
s káros nyomokat nem hagy hátra, amiért fele-
lősséget is vállalok Hidegen használandó. Vi-
dőkre diszkrét szétküldés használati utasítással.

Ára 200 kor. Botár Regina Arcápolási
Intézet, Budapest, VII., Erzsébet-körút 34.
A legjobb szeplőkrém is kapható. Keze-
lés egész nap. Kapható „Szold“ gyógy-
szertárban, Budapest, V., Hold-utca 21.
Báthory-utca sarok.

Maison Margit BUDAPEST, IV.
Váci-utca 20.
angol és francia nődivat-terme Telefon: 140—62.
A legújabb párisi modellek állandó bemutatása. Hozott anya-
gokból megrendelések jutányosan vállaltatnak: Vidékiek soron-
kívüli kiszolgálásban részesülnek.

Telefon hívó 81—53
Hirling József
kárpitós és diszitó, műipari lakberendező,
Budapest, IV., Kigó-utca 4—6 félemelet.

EISERNÉ ÉS SZULNERNÉ
BUDAPEST, VI., DESSEWFFY-UTCA 5. I. O.

Ruhák, kabátok és fehérneműek.
Legújabb párisi gyermekruha model-
lek. Hozott anyagból is készítünk a
legjobb és legizlésebb kivitelben.
TELEFON
128—74

A Remény illusztrált zsidó ifjusági folyóiratban most jelenik meg
Székely Nándor diákrege nye

Szerkeszti: DR. MOLNÁR ERNŐ.

Előfizetési díja egész évre 1200 korona.

Forgács Mikit kicsapják.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV., Magyar-utca 3.

Telefon: 96-30

Korvin Testvérek könyvnyomdája, Budapest, Révay-utca 14. Telefon 14—32.